

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Lapsen etu suojelun kohteena - perheväkivaltaa kohdanneen lapsen avustaminen

Iida Hilvonen

2018 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Lapsen etu suojelun kohteena- perheväkivaltaa kohdanneen lapsen
avustaminen

Ida Hilvonen
Liiketalous, oikeudellinen osaaminen
Opinnäytetyö
Kesäkuu, 2018

Lida Hilvonen

Lapsen etu suojelun kohteena- perheväkivaltaa kohdanneen lapsen avustaminen

Vuosi	2018	Sivumäärä	59
-------	------	-----------	----

Opinnäytetyön tavoitteena on tutkia lapseen kohdistuneen väkivaltarikoksen selvittämistä esitutkinnassa ja käsittelemistä tuomioistuimessa. Työssä käsitellään lasta asianomistajana rikosprosessissa, kun huoltaja on kohdistanut väkivaltarikoksen lapseen. Opinnäytetyössä perehdytään lisäksi lapsen oikeuksiin kansallisella ja kansainvälisellä tasolla sekä otetaan näkökulmaa myös lastensuojelusta. Opinnäytetyössä toteutetaan perheväkivallan uhreiksi joutuneita lapsia avustaville juristeille toimintaohje lasten kanssa työskentelyyn.

Opinnäytetyö on menetelmällisesti toteutettu oikeustieteen perinteisen tutkimusmenetelmän oikeusdogmatiikan mukaisesti. Tarkoituksena on tutkia voimassa olevaa oikeutta lainsäädännön, lainesitöiden, oikeuskirjallisuuden sekä oikeuskäytännön avulla. Opinnäytetyössä hyödynnettiin lisäksi kvalitatiivista tutkimusmenetelmää.

Opinnäytetyön teoreettisessa viitekehyksessä tarkastellaan perus- ihmisoikeuksia ja niiden kansainvälisten oikeusnormien kytkeytymistä kansalliseen lainsäädäntöön. Oikeusturva, oikeudenmukainen oikeudenkäynti ja lasten oikeuksien aseman yleinen tarkastelu yhteiskunnassa johdattavat rikosoikeudelliseen näkökulmaan lapsesta rikosprosessissa asianomistajana. Lasten oikeuksien ja viranomaisen velvollisuuksien näkökulmasta käydään läpi yleisesti lastensuojelun toimenpiteitä sekä keskeisiä periaatteita lastensuojelussa lapsen edun ja turvallisen kasvuympäristön turvaamiseksi. Opinnäytetyössä otetaan myös esille perheväkivalta lastensuojelullisena ongelmana.

Yhteenvetona opinnäytetyöstä voidaan todeta, että lasten oikeuksien ylikansalliset sopimukset ja kansallinen lainsäädäntö ovat nykyaikaan sopeutuvia ja lainsäädännön puitteissa lapsen etu nähdään tärkeimpänä lapsioikeudellisena kriteerinä. Nähdäkseni perheväkivallan tunnistaminen ja siihen ajoissa puuttuminen ovat eri viranomaistahoissa jonkin asteinen ongelma, eikä viranomaistahojen välinen yhteistyö ole riittävää perheväkivaltatapauksissa.

Asiasanat: lapsi rikosprosessissa asianomistajana, lapsen oikeudet, perus- ja ihmisoikeudet, lastensuojelu

Iida Hilvonen

The best interests of the child - Legally Assisting a Child Affected by Domestic Violence

Year	2018	Pages	59
------	------	-------	----

The aim of this thesis was to investigate a violent crime against a child in the pre-trial and trial proceedings. The child is treated as a plaintiff in the criminal proceedings when the guardian has committed a violent crime against a child. The thesis explores the rights of the child at national and international level and also takes a perspective on child welfare. This thesis implements a Code of Conduct to people legally assisting children who are victims of domestic violence.

The thesis is methodically implemented in a traditional law methodology in accordance with legal dogma. The purpose is to examine the existing justice through legislation, law drafting material, legal literature and case law. The qualitative research method was also used in the thesis.

The theoretical framework of the thesis examines fundamental human rights and the interrelation of international legal norms with national law. Legal protection, a fair trial and the general examination of the children's rights in society lead to a criminal aspect of the child as a plaintiff in criminal proceedings. From the point of view of children's rights and the responsibilities of the public authorities, the child welfare measures and key principles of child protection are generally reviewed to safeguard the interests of the child and a safe growth environment. The thesis also addresses domestic violence as a child welfare problem.

In the summary of the thesis we can state that the supranational conventions on children's rights and national legislation are nowadays adaptable and the child's best interests are seen as the most important child-rights criterion. In my opinion, identifying domestic violence and intervening in time is a slight problem in different public authorities, and cooperation between the public authorities is not sufficient enough in the case of domestic violence.

Keywords: a child in criminal proceedings as a plaintiff, the rights of the child, fundamental and human rights, child welfare

Lakiluettelo

AL	avioliittolaki (234/1929)
ElatL	laki lapsen elatuksesta (704/1975)
EPA	Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annettu asetus (575/1988) (kumoutunut)
ETL	esitutkintalaki (805/2011)
HL	hallintolaki (434/2003)
HolHTL	laki holhoustoimesta (442/1999)
IsyysL	isyyslaki (11/2015)
LapsiasiaVL	laki lapsiaasiavaltuutetusta (1221/2004)
HTL	laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983)
LSL	lastensuojelulaki (417/2007)
nuorisolaki	nuorisolaki (1285/2016)
OAL	oikeusapulaki (257/2002)
OK	oikeudenkäymiskaari (683/2016)
PerOpL	perusopetuslaki (628/1998)
PhL	varhaiskasvatuslaki (36/1973)
PKL	pakkokeinolaki (806/2011)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
RL	rikoslaki (39/1889)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (670/2014)
SosHL	sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

Lyhenneluettelo

art.	artikla
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18-19/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EN	Euroopan neuvosto
HE	hallituksen esitys
KKO	korkein oikeus
L	laki
LOS	Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59-60/1991)
LSKL	Lastensuojelun Keskusliitto
OM	oikeusministeriö
POK	Euroopan unionin perusoikeuskirja
SM	sisäministeriö
STM	sosiaali- ja terveysministeriö
THL	terveyden ja hyvinvoinnin laitos
vp	valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat

Sisällys

1	Johdanto	7
2	Opinnäytetyön tavoite ja rakenne.....	7
3	Kansainvälinen oikeus suhteessa kansalliseen oikeuteen	8
3.1	Perus- ja ihmisoikeudet yleisellä tasolla.....	9
3.2	Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys lapsen oikeuksien näkökulmasta	10
3.2.1	Perus- ja ihmisoikeuksien rajoittaminen.....	12
3.3	Oikeusturva	13
3.4	Oikeudenmukainen oikeudenkäynti.....	14
4	Lapsen oikeudet ja osallisuus yleisesti	16
4.1	Juridinen lapsuus	21
4.2	Lapsioikeudellinen lainsäädäntö kansallisella tasolla	22
4.2.1	Lapsiasiavaltuutettu	24
5	Lapsi asianomistajana rikosprosessissa	25
5.1	Lapseen kohdistuva perheväkivalta.....	27
5.1.1	Edunvalvojan määrääminen ja oikeusavun hakeminen	29
5.2	Esitutinnan menettelyperiaatteet	30
5.3	Oikeudenkäynnin menettelyperiaatteet	32
6	Lastensuojelun palvelujärjestelmä ja päätöksenteko	35
6.1	Keskeiset periaatteet lastensuojelussa	37
6.2	Perheväkivalta lastensuojelullisena ongelmana	40
7	Tilastotietoa lapsiin kohdistuneista perheväkivaltarikoksista sekä oikeuskäytäntöä.....	43
8	Julkisten oikeusavustajien haastattelun analysointi	46
9	Perheväkivallan kohteeksi joutuneen lapsen kanssa työskentely- toimintaohje lasta avustaville	47
10	Yhteenveto	49
	Lähteet	51
	Kuviot	57
	Taulukot	57
	Liitteet.....	58

1 Johdanto

Motivaatio opinnäytetyön aiheeseen nousi muutaman viime vuoden aikana julkisuuteen tulleista lapsiin kohdistuneista perheväkivaltatapauksista käsittelevistä uutisartikkeleista. Itselle tapahtumien johdosta heräsi kysymyksiä siitä, millaiset lapsen oikeudet ovat, kuinka lasta tuulee käsitellä poliisin esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä sekä mikä vaikutus lastensuojelulla on lapsen elämään.

Opinnäytetyössä tutustutaan lapsioikeudelliseen lainsäädäntöön, esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä koskeviin säännöksiin sekä rikoslakiin. Ylikansalliset perus- ja ihmisoikeussopimukset sekä lasten oikeuksien sopimus tuovat kansainvälisen sääntelyn merkityksen esille kansallisessa lainsäädännössä, niin perusoikeuksia määrittävässä perustuslaissa kuin lastensuojelun toimintaa sääntelevässä lastensuojelulaissa. Tässä työssä lapsi nähdään rikosprosessissa asianomistajana, kun lapsen huoltaja on kohdistanut häneen pahoinpitelyrikoksen.

Opinnäytetyön aikana suoritin oikeustradenomi opintoihin sisältyvän oikeudellisen osaamisen työharjoittelujakson oikeusaputoimistossa. Työskentely oikeusaputoimistossa sai aikaan ajatuksen tutkia sitä, onko julkisilla oikeusavustajilla riittävää tietotaitoa työskennellä haavoittuvassa asemassa olevan lapsen kanssa, joka on mahdollisesti traumatisoitunut perheväkivallan johdosta. Tämän vuoksi opinnäytetyön teoreettisen osuuden jälkeen työssä esitellään toimintaohje avustajille perheväkivaltaa kohdanneen lapsen kanssa työskentelyyn.

2 Opinnäytetyön tavoite ja rakenne

Työn tavoitteena on tarkastella lasten oikeuksia ja lapseen kohdistuneen perheväkivaltarikoksen selvittämistä esitutkinnassa sekä käsittelyä tuomioistuimessa. Opinnäytetyössä perehdytään lisäksi lapsen oikeuksiin kansallisella sekä kansainvälisellä tasolla. Lasten oikeuksien ja viranomaisen velvollisuuksien näkökulmasta käydään läpi yleisesti lastensuojelun toimenpiteitä ja keskeisiä periaatteita lastensuojelussa lapsen edun ja turvallisen kasvuympäristön turvaamiseksi. Opinnäytetyössä otetaan myös esille perheväkivalta lastensuojelullisena ongelmana.

Opinnäytetyö on menetelmällisesti toteutettu oikeustieteen perinteisen tutkimusmenetelmän oikeusdogmatiikan mukaisesti. Tarkoituksena on siis tutkia voimassa olevaa oikeutta lainsäädännön, lausesitöiden, oikeuskirjallisuuden sekä oikeuskäytännön avulla. Opinnäytetyössä toteutettuun lasten kanssa työskentelyn toimintamalliin hyödynnettiin lisäksi kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Toimintamallin työskentelyohjeiden tueksi opinnäytetyössä haastateltiin julkisia oikeusavustajia kysymyksin, jotka liittyivät perheväkivaltaa kohdanneiden lasten kanssa työskentelyyn.

Opinnäytetyön 1. ja 2. luku ovat työn johdantoa sekä opinnäytetyön rakennetta. Opinnäytetyön teoreettinen osuus koostuu viidestä luvusta, joista ensimmäisessä luvussa 3. käsitellään

kansainvälistä oikeutta suhteessa kansalliseen oikeuteen. Luku pitää sisällään teoriaa perus- ja ihmisoikeuksista sekä oikeusturvan merkityksestä. Luku 4. käsittää lasten oikeudet ja osallisuuden sekä juridisen lapsuuden merkityksen. Seuraavaksi siirrytään lukuun 5. lapsi asianomistajana rikosprosessissa. Luvussa käydään muun muassa läpi käsitettä lapseen kohdistuvasta perheväkivallasta. Rikosprosessin osalta keskitytään pääsääntöisesti esitutkinnan sekä oikeudenkäynnin menettelyperiaatteisiin. Viimeinen teoreettinen luku 6. avaa lastensuojelun toimintaa ja lastensuojelun keskeisiä periaatteita sekä perheväkivaltaa lastensuojelun näkökulmasta. Luvussa 7. esitetään oikeuskäytäntöä sekä tilastotietoa perheväkivaltatapauksista. Teoreettisen osuuden jälkeen opinnäytetyössä esitellään luvussa 8. toimintamalli siihen, kuinka työskennellä ja edustaa perheväkivaltaa kohdanneita lapsia. Tätä osuutta varten opinnäytetyössä haastateltiin julkisia oikeusavustajia. Viimeisenä lukuna työssä on yhteenveto.

3 Kansainvälinen oikeus suhteessa kansalliseen oikeuteen

Kansainvälistä oikeutta aikaansaadaan pääsääntöisesti valtioiden välisillä sopimuksilla. Tällaisia valtioiden välisiä sopimuksia ovat esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS), Euroopan unionin perusoikeuskirja (POK) ja lasten oikeuksien sopimus (LOS). Suomea velvoittavat voimassa olevat kansainväliset sopimukset. Sopimuksia voidaan tehdä vieraiden valtioiden tai kansainvälisten järjestöjen esimerkiksi Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kanssa. Sopimuksia tehdään kahdenvälisiä sekä monenvälisiä. Kahden välisillä sopimuksilla tarkoitetaan, että sopimukset on tehty kahden valtion välillä, kun taas monenväliset sopimukset on tehty usean valtion toimesta.¹ Jokaisella itsenäisellä valtiolla on suvereeni² valta oman valtion rajojen sisällä säätää kansainvälisiä sopimuksia koskevat säännökset omaan oikeusjärjestelmään sopiviksi ihmis- ja perusoikeuksien rajoja noudattaen.³

Valtioiden väliset sopimukset eivät suoranaisesti tule sovellettavaksi lainsäädännöksi vaan valtioiden tulee ratifioida eli saattaa voimaan ne valtioiden sisäisesti. Se millaisen oikeudellisen aseman kansainvälisoikeudelliset normit saavat sopimusvaltioiden sisäisessä oikeudessa, on valtiosääntöoikeudellinen asia eikä kansainvälisoikeudellinen. Kysymystä voidaan kuvata kahden eri käsitteen avulla, dualismi ja monismi. Dualismi saa alkunsa siitä, että kansainvälistä oikeutta ja valtioiden sisäistä oikeutta pidetään kahtena erillisenä oikeusjärjestelmänä. Tässä ajattelutavassa kansainvälisten oikeusnormien soveltaminen vaatii ehdotonta valtion sisäistä lainsäädäntöä, jotta oikeusnormit voidaan saattaa voimaan kansallisella tasolla. Monismissa

---

¹ Karttunen ym. 2015. 44-45.

² *Suvereniteetti = ehdoton ja riippumaton vallan omaaminen tietyllä maantieteellisellä alueella.*

³ Mikkola 2012, 6.

taas nähdään, että kansainvälinen normisto ja kansallinen oikeus muodostavat yhden oikeusjärjestelmän, ja näin ollen valtion ei tarvitse suorittaa sopimusten voimaansaattamista lainsäädäntöteitse, vaan sopimuksen yksinomainen ratifiointi on riittävä toimenpide kansainvälisen sopimuksen valtioiden sisäiseen voimassaoloon. Käytännössä valtiot suurimmaksi osaksi soveltavat itselleen sopivia muunnelmia dualismin ja monismin teorioista. Kansainväliseen sopimukseen osaa ottaneen valtion tulee huolehtia, että kansallinen lainsäädäntö on toimivassa suhteessa kansainvälisen sopimuksen normiston ja velvoitteiden kanssa. Tämä tarkoittaa sitä, että valtiot eivät saa säätää lakia, joka olisi vastaan niitä sopimuksia johon kansainvälisoikeudellisesti ovat sitoutuneet.⁴

3.1 Perus- ja ihmisoikeudet yleisellä tasolla

Suomessa perus- ja ihmisoikeuksien suojajärjestelmä ryhmitellään kolmeen osaan. Jokaisen ihmisen oikeuksia turvaa kotimainen perusoikeusjärjestelmä, joka koostuu Suomen perustuslaista (Suomen perustuslaki 1999/731, jäljempänä PL). Perustuslakia täydentävät kansainväliset ihmisoikeussopimukset, jotka ovat laadittu esimerkiksi YK:ssa ja Euroopan neuvostossa (EN). Kolmas perus- ja ihmisoikeuksien suojajärjestelmä perustuu EU-oikeuden varaan.⁵ Perus- ja ihmisoikeuksien todellinen toteutuminen edellyttää aktiivisia toimenpiteitä julkiselta vallalta. Näiden velvoitteiden täytyminen edellyttää myös sen, että julkinen valta myös itse pidättäytyy puuttumasta jokaiselle kuuluviin perus- ja ihmisoikeuksiin.⁶

Perusoikeudet ovat jokaiselle yksilölle kuuluvia oikeuksia. Nämä oikeudet ovat turvattu kansallisella perustuslailla. Perustuslaki on oikeussäännösten etusijajärjestyksessä ensimmäisenä. Normihierarkian johdosta alemman asteinen säädös ei saa olla ristiriidassa ylemmän säännöksen kanssa. Näin ollen perustuslaki on julkisen vallan sekä säädettävien lakien perusta. PL 7 § sisältää keskeisen perusoikeuden myös lapsen aseman näkökulmasta. Kyseisen pykälän mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen, eikä ketään saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Tämän lisäksi henkilökohtaiseen vapauteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti. Hallituksen esityksen mukaisesti henkilökohtainen vapaus on yleisperusoikeus, jonka avulla tulee suojata jokaisen ihmisen fyysisen vapauden lisäksi hänen

---

⁴ Karttunen ym. 2015, 45. ks. myös Mikkola 2012, 6. Ongelmana kansainvälisissä yleissopimuksissa voidaan nähdä olevan yhtenäisten säännösten tulkinta tarkoitushakuisesti. Eli vaikka ylikansallisella tasolla asiaan olisi löydetty ratkaisu, niin sopimusvaltiokohtaisesti soveltamisen tasoissa voi vaihtelevuutta esiintyä paljon.

⁵ Ojanen ja Scheinin 2011, 171.

⁶ Pajulammi 2014, 157.

tahdonvapautta sekä itsemääräämisoikeutta. Henkilökohtaiseen vapauteen kuuluu ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden turvaaminen sekä hyvinvoinnin turvaaminen suojaamalla jokaista väkivallalta, alistamiselta ja hyväksikäytöltä.⁷

EIS⁸ on yleisesti ottaen kansainvälisesti tärkein yksittäinen ihmisoikeussopimus. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) valvoo sopimuksessa määriteltyjen velvollisuuksien täyttymistä. Sopimuksessa ja sen lisäpöytäkirjoissa turvataan muun muassa oikeus elämään, oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen, uskonnon- ja omatunnonvapauteen, sananvapauden sekä yksityis- ja perhe-elämän suojaan, oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sekä oikeus koulutukseen. Sopimus pitää myös sisällään pakkotyön kiellon, orjuuden, kidutuksen ja kuolemanrangaistuksen kiellon.⁹ Näitä samaisia oikeuksia esiintyy kaikissa perus- ja ihmisoikeussopimuksissa, koska näiden oikeuksien arvoa ei voi koskaan liialti tuoda esille. YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 7 artiklan mukaan kaikki ovat tasavertaisia lain edessä ja oikeutetut erotuksetta yhtäläiseen lain suojaan.¹⁰ Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan oikeuksia, jotka ovat turvattu kansainvälisillä sopimuksilla. Ihmisoikeudet ovat universaaleja, luovuttamattomia, perustavanlaatuisia ja toisistaan riippuvia oikeusnormeja. Näistä sopimuksista keskeisimmät opinnäytetyötä ajatellen ovat YK:n piirissä laaditut sopimukset; YK:n yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus (1948) ja lasten oikeuksien sopimus (1989) sekä alueellisia ihmisoikeussopimuksia; Euroopan ihmisoikeussopimukset (1950) ja Euroopan sosiaalinen peruskirja (1961).¹¹

3.2 Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys lapsen oikeuksien näkökulmasta

Perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta lapsen asema itsenäisenä oikeussubjektina tarkoittaa lapsen oikeutta osallistua häntä itseään koskevien asioiden suunnitteluun ja päätöksentekoon tai ainakin siihen vaikuttamiseen. Samalla kyseinen oikeus tarkoittaa myös mahdollisuutta saada turvaa ja suojaa niin viranomais- tai yksityisten henkilöiden välisissä suhteissa. Näillä yksityishenkilöiden välisillä suhteilla yleisesti ottaen tarkoitetaan lapsen ja huoltajan välistä suhdetta, tai muuta lapsen ja hänelle läheisen henkilön välistä suhdetta.¹² PL 6 §:n

---

⁷ HE 309/1993 vp, 44-45.

⁸ Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla (63/1999).

⁹ Eduskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin.

¹⁰ Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (10.12.1948).

¹¹ Suomen YK-liitto. ks. myös Pajulammi 2014, 158. ja Scheinin 1995, 2. Suomi liittyi YK:n jäseneksi 1955. Käsite ” ihmisoikeudet ” otettiin käyttöön toisen maailmansodan jälkeen. Ihmisoikeuksien synnyllä nähdään olevan vahva yhteys toisen maailman sodan tapahtumiin sekä natsismin hirmutekoihin.

¹² Pajulammi 2014, 156-157.

mukaan lapselle on turvattu oikeus saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. LOS 12 art. mukaan lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä itseään koskevissa asioissa, ja mielipiteet on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.¹³ POK 24 art. sisältää lapsioikeudellisen asetelman keskeisajatuksen, jonka mukaan lapsella on yhtä aikaa oikeus osallistua sekä oikeus saada olla suojassa. Lapsella on oikeus välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon hyvinvoinnin varmistamiseksi. Lapsen on saatava ilmaista vapaasti mielipiteensä sekä jokaisella lapsella on oikeus ylläpitää suhteita kumpaankin vanhempaansa, jollei sitä katsota lapsen edun vastaiseksi. Kaikissa lasta koskevissa viranomaisasioissa on ensisijaisesti tutkittava ja otettava huomioon lapsen etu.¹⁴ Perusoikeudellinen vaatimus turvata lapsen asema ovat kansainvälisesti sekä kansallisesti niin syvälle kytkeytyneitä, että näitä oikeuksia ei voi kiertää vetoamalla perheen omaan arvomaailmaan. Perhettä ja sen yksittäisiä henkilöitä koskeva oikeusalue ei muodosta minkäänlaista poikkeusta johon perus- ja ihmisoikeudet eivät ulottuisi.¹⁵

Ensisijaisesti perus- ja ihmisoikeudet määrittelevät yksilön oikeusasemaa suhteessa julkiseen valtaan. Niiden asemaan yhteiskunnan perusarvoina on katsottu olevan vaikutusta myös paljon yksilöidenkin välisissä suhteissa, tällöin voidaan puhua perus- ja ihmisoikeuksien niin sanotusta horisontaalivaikutuksesta.¹⁶ Esimerkkinä toimii se, että lastensuojelussa lasta tulisi suojella julkisen vallan liialliselta puuttumiselta, mutta horisontaalivaikutuksen myötä myös ennen kaikkea lapsen omilta vanhemmilta, mikäli se voidaan katsoa olevan lapsen edun mukaista.¹⁷ PL 22 §:n mukaan perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen kuuluu julkisen vallan vastualueeseen. Tämä velvoite koskee toimeenpanovaltaa sekä tuomiovaltaa eli lainsäätäjänä eduskuntaa, joka edustaa Suomen kansaa sekä sen soveltajina riippumattomia tuomioistuimia ja muita viranomaisia. Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys on vakiintunut vahvemmaksi kuin välttämättä niiden muodollinen asema edellyttäisi. Esimerkiksi hallinto-oikeudessa käsiteltäessä lastensuojelun huostaanottoon liittyvää asiaa, on vakiintunut kanta tutkia oikeuslähteiden hierarkiassa kansainvälisiä oikeusnormeja ja Eurooppa oikeudellisia oikeuslähteitä sekä oikeuskäytäntöä soveltaen niitä kansallisen lainsäädännön kanssa yhtäläisesti tai jopa sijoittaa ne kansallisten lakien yläpuolelle. Konkreettisessa päätöksentekotilanteessa kansallisia lakeja

---

¹³ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 59-60/1991)

¹⁴ Euroopan unionin perusoikeuskirja (2010/C 83/02)

¹⁵ Pajulammi 2014, 162-163. vrt. Nieminen 2013, 4-5. Yhteiskunnan vallitsevat moraalikäsitteet mukauttavat arvovalintoja.

¹⁶ *Horisontaalivaikutus = perusoikeuksien vaikutus yksityisoikeudellisiin oikeussuhteisiin välittyy alemman asteisen lain kautta.*

¹⁷ Viljanen 2011, 116-117.

pidetään yleensä ensisijaisina. Kuitenkin kansainväliset sopimukset lapsen oikeuksista on säädetty juuri niin, että kannanotot ja päätökset tulee tehdä ne silmällä pitäen. Tämän vuoksi konkreettisessa päätöksenteossakaan, silloin kun on kyse lapsen asemasta, ei tule sivuuttaa kansainvälisiä oikeuslähteitä tai oikeuskäytäntöä.¹⁸

3.2.1 Perus- ja ihmisoikeuksien rajoittaminen

Perus- ja ihmisoikeuksien nimenomaisesta merkityksestä huolimattakin, niitäkin voidaan rajoittaa määrättyissä tilanteissa. Rajoituksessa olennaista on se, että rajoituksen sisällön tulee ilmetä suoraan laista. Siitä tulee käydä ilmi rajoituksen laajuus ja sen täsmälliset edellytykset. Hallituksen esityksessä todetaan olevan ehdottomia oikeuksia, joista ei saa poiketa. Tällaisiin oikeuksiin, joita ei ole mahdollista lain silmissä rajoittaa ovat esimerkiksi PL 7 § oikeus elämään, eli ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa tai muutoin kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Ehdoton perusoikeus on myös PL 8 §, rikosoikeudellinen periaate, niin sanottu taan-nehtivan rikoslainkielto, jonka mukaan ketään ei saa tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella jota ei tekohetkellä ole säädetty rangaistavaksi, myöskään ei saa tuomita ankaraampaa rangaistusta kun laissa on tekohetkellä määritetty.¹⁹

Rajoitussäännöksen alaisuuteen sallitaan kuuluvan esimerkiksi oikeus PL 7 §:n mukaiseen vapauteen. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi tuomioistuimen tuomitsemaa rangaistusta ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomioistuimen tutkittua kriminalisoidun teon rangaistavuusasteikon säännösten mukaisesti. Tässäkin tapauksessa vapautensa menettäneen oikeudet tulee turvata lailla.²⁰ Esimerkkinä myös perusoikeuden rajoittamisesta, PL 9 §:n mukaan jokaisella on oikeus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa. Esimerkiksi lasten oikeuksien näkökulmasta tätä yleistä perusoikeutta rajoittaa oikeus lastensuojelulain LSL (417/2007) mukaisesti rajoittaa liikkumisvapautta. LSL 11 luvun 69 §:n mukaan lapsi, joka on sijoitettu laitoshuoltoon, on mahdollista määrätä liikkumisvapautta rajoittavaan kieltoon, jolloin hän ei saa poistua laitoksen alueelta. Kielto voidaan asettaa määrääjäksi, mikäli kiellon katsotaan olevan hänen huoltonsa kannalta välttämätöntä ja sitä tulee pitää lapsen edun mukaisena. Erityisesti lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin voi kohdistua rajoituksia myös oikeustoimikelpoisuuden vuoksi. Oikeustoimikelpoisuuden sääntelyn johdosta, lapsen oikeuksia käyttää ja soveltaa tarvittaessa joku muu kuin lapsi itse. Yksilön oikeusturvan toteutumista pidetään rajoituksia sovellettaessa erityisen tärkeänä asiana ja jonka toteutumiseen tulee kiinnittää huomiota.²¹

---

¹⁸ Toivonen 2017, 55-57.

¹⁹ HE 309/1993 vp, 29-31 ja 53-54.

²⁰ HE 309/1993 vp, 29-31 ja 53-54.

²¹ Toivonen 2017, 60-61.

3.3 Oikeusturva

Oikeusturva käsitteenä on sisällöltään hyvin monitulkintainen ja avoin määritelmä. Oikeusturva nähdään henkilön pääsynä omiin oikeuksiinsa.²² PL 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asia käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivästystä tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Oikeusturvalla tarkoitetaan myös perus- ja ihmisoikeuksien toteutusta, jota ilmentää PL 22 §, jonka mukaan julkisen vallan tulee turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteuma.

Oikeusturva voidaan jaotella karkeasti kahteen kategoriaan, ennakolliseen ja jälkikäteiseen oikeusturvaan. Ennakollinen eli positiivinen oikeusturva on yhteiskunnan ensisijainen ja yksilöiden toimintaa ohjaava toimintamuoto.²³ Hallituksen esityksen mukaisesti tällä voidaan tarkoittaa, että julkisen vallan tulee turvata esimerkiksi taloudellisesti ja sosiaalisesti turvallinen ympäristö. Lasten osallisuus oikeuden kannalta tämä tarkoittaa esimerkiksi taloudellisten varojen kohdistamista sellaisiin hallinnollisiin rakenteisiin, jonka avulla lapset saavat paremmin osakseen oikeusturvaa. Myös lasten kanssa työskentelevien henkilöiden tulee olla tietoisia lasten oikeuksien sopimuksien sisällöstä, jotta positiivista eli ennakollista oikeusturvaa pystytään hyödyntämään mahdollisimman pitkälle.²⁴ Jälkikäteinen oikeusturva käsittää ne keinot, joita tarvitaan tilanteissa, kun ennakollinen oikeusturva ei ole johtanut oikeuksien toteutumiseen. Tämä tarkoittaa mahdollisuutta saattaa itseä koskevia asioita tuomioistuimen sekä muun viranomaisen käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi.

Lasten oikeusturva tämän osalta edellyttää hyvin selkiytettyä lainsäädäntöä sekä valmiutta viranomaisissa lasten oikeuksien suhteen. Lasten oikeuksien näkökulmasta oikeusturvan toteutumista vaikeuttaa useakin asia, johon usein liittyy olennaisena oikeustoimikelpoisuuden puute. Lapsella ei esimerkiksi ole oikeutta muutoksenhakuun häntä itseään koskeneessa päätöksessä. Tällaisissa tilanteissa pääsääntöisesti huoltaja edustaa lasta tätä koskevissa asioissa lapsen huollosta ja tapaamista (361/1983, HTL) koskevan lain 4.3 §:n mukaisesti, ellei toisin ole säädetty. Lasten oikeuksien sopimus velvoittaa sopimusvaltioitaan järjestämään kansallisella tasolla myös lapsille tehokkaat ja riippumattomat valituskeinot. Lasten oikeuksien komiteassa on tuotu esille, että lapset voivat tehdä kanteluita aluehallintovirastoon, oikeuskanslerille ja eduskunnan oikeusasiamiehelle. Mutta ongelmana on, että näiden viranomaistahojen toimintaa ei ole suunniteltu lapsilähtöisesti ja lasten tekemiä kanteluita saapuu erittäin pie-

---

²² Pajulammi 2014, 175. ks. tarkemmin Hallberg 2011, 783-808.

²³ Pajulammi 2014, 176.

²⁴ HE 309/1993, 24 ja 75.

nissä määrin. Tosiasiallinen lapsen oikeusturvan toteuttaminen jää tässä tilanteessa usein lapsen huoltajan sekä viranomaisen vastuulle.²⁵ On myös tilanteita, joissa lapsen huoltaja loukkaa lasta ja samalla myös tämän oikeusturvaa. Näissä tilanteissa lasta edustaa viranomaistahojen määräyksestä jokin muu henkilö kuin lapsen oma huoltaja.²⁶ Tällaiseen tilanteeseen palaamme opinnäytetyössä jäljempänä luvussa 5 lapsi asianomistajana rikosprosessissa, 5.1.1 edunvalvojan määrääminen ja oikeusavun hakeminen.

3.4 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti

Menetelmäoikeudenmukaisessa tulkinassa on ajatus siitä, että oikeudenkäynnissä oikeudenmukainen lopputulema on saavutettava asianmukaisessa ja reilussa menettelyssä ennemmin kuin epäoikeudenmukaisessa. Menettelyn oikeudenmukaisuudella on myös erityinen merkitys ihmisarvon kannalta, sillä joka tapauksessa ihmisarvon kunnioittaminen vaatii ihmisten asianmukaista kohtelua.²⁷ EIS 6 art. mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Tarkemmin avattuna tämä tarkoittaa; oikeutta saada kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenkäynti riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, päätöksen julkisuutta ellei katsota ehdottoman välttämättömäksi erityisolosuhteista johtuen julkisuuden loukkaavan oikeudenmukaisuutta, syyttömyysolettamaa kunnes syyllisyys on näytetty toteen sekä rikoksessa syytetyn vähimmäisoikeuksia, jotka pitävät sisällään tiedon syytteiden sisällöstä, edellytyksen valmistella puolustustaan henkilökohtaisesti tai oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, oikeusavun maksuttomuuden mikäli ei itse pysty korvaamaan kuluja ja oikeuden saada kuulla häntä vastaan todistamaan tulleita sekä kutsua hänen puolesta todistamaan sekä oikeuden saada maksutta tulkki, mikäli ei ymmärrä tuomioistuimessa käytettävää kieltä.²⁸

Koska opinnäytetyössä tutkitaan lasta asianomistaja rikosprosessissa, tutustutaan seuraavaksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsitteeseen rikosprosessin näkökulmasta. Rikoksen johdosta suoritettava toimenpide tulee pystyä osoittamaan tarpeelliseksi ja oikeudenmukaiseksi. Kyse on tällöin suhteellisuusperiaatteesta, eli kriminalisoidun teon ja siitä aiheutuvien sanktioiden oikeasta suhteesta tekoon ja syyllisyyteen.²⁹ Rikosprosessissa usein joudutaan myös pohtimaan onko toimenpiteet asian selvittämisen vuoksi oikeudenmukaisia syytetyn lisäksi myös uhrille, hänen perheelle tai muulle asiaan osalliselle. Oikeudenmukaisen rikosoikeuden-

---

²⁵ Holopainen 2015.

²⁶ Pajulampi 2014, 177. ks. myös OM 2011:4, 56.

²⁷ Toivonen 2017, 167.

²⁸ Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla (63/1999).

²⁹ Hirvelä 1997, 12-13.

käynnin tavoitteet ja tausta-arvot voidaan kiteyttää selvittämisentressiin ja oikeusturvaintressiin. Selvittämisentressissä on kaksi puolta, vaatimus tapahtumien yksityiskohtaisesta tutkimisesta sekä vaatimus oikeanlaisesta lain soveltamisesta. Aineellisen prosessin keskeinen tavoite on saada näytettyä toteen se, että esitetty tosiasia-peruste vastaa todellisuutta. Tämän mukaan rikosprosessissa pyritään mahdollisimman yksityiskohtaisesti selvittämään se mitä on tapahtunut ja täyttääkö tapahtunut teko rikollisen teon tunnusmerkistön. Todistelun avulla tapahtuman selvitys pyritään rekonstruoimaan³⁰ ja näyttö välittyy sitä kautta oikeudelle.³¹

Jotta oikeudenmukainen oikeudenkäynti voidaan taata, on Suomessa oikeudenkäymiskaari (683/2016, OK) ja laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (670/2014, ROL). OK 1 luku 1 §:n yleissäännös määrää lakia sovellettavaksi oikeudenkäynnistä yleisissä tuomioistuimissa, ellei oikeudenkäynnistä rikosasioissa tai muusta laista toisin johdu. ROL 1 luku 1 §:n yleissäännöksessä todetaan, että rikosasiaa ei voida ottaa tuomioistuimeen tutkittavaksi, ellei syytettä rikoksesta ole nostanut sellainen henkilö, jolla on siihen lain mukaan oikeus. Molemmat lait sisältävät kaiken oikeudenkäyntiin liittyvien asioiden tarkastelun ja soveltamisen lain näkökulmasta.

Oikeudenkäymiskaari pitää sisällään säännökset päätösvaltaisuudesta, oikeudenkäynnin kielestä, riita-asian vireille panosta ja valmistelusta, riita-asian pääkäsittelystä, turvaamistoimista, hakemusasioiden käsittelystä, oikeudenkäyntikirjelmästä, oikeuspaikasta riita-asioissa, tiedoksiannosta oikeudenkäynnissä, asianosaisista, tuomarin esteellisyydestä, asian käsittelystä tuomioistuimissa, oikeudenkäyntiasiamiehestä, oikeudenkäyntiväitteistä, todistelusta, samalla käsiteltävistä muista kanteista ja väliintuloista riita-asiassa, asian kiireelliseksi määrittämisestä, sovinnosta, oikeudenkäyntikuluista, pöytäkirjan ja todistelun taltioinnista, äänestamisestä ja tuomioistuimen ratkaisusta, muutoksen hausta ja valitusasian valmistelusta hovi-oikeuteen sekä muutoksenhausta ja ennakkopäätösvalituksesta korkeimpaan oikeuteen ja viimeisimpänä uhkasakosta. ROL on taas nimensä mukaisesti rikosasioihin sovellettava laki oikeudenkäynnistä. Tässä laissa on säännelty syyteoikeudesta ja syyteharkinnasta, asianosaisen avustamisesta, yksityisoikeudellisista vaatimuksista, laillisesta tuomioistuimesta, syytteen vireillepanosta, asian ratkaisemisesta ilman pääkäsittelyä, tunnustamisoikeudenkäynnistä ja pääkäsittelystä, oikeudenkäynnin kielestä sekä tulkkauksesta, asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä, asianosaisista ja oikeudenkäynninkuluista, äänestamisestä, tuomioistuimen ratkaisusta sekä OK:n säännösten soveltamisesta muun muassa muutoksenhaussa.

---

³⁰ *Rekonstruktio= analysoitu ja päätelty kuvaus alkuperäisestä tapahtumasta.*

³¹ Hirvelä 1997, 53-54.

Lakien säännösten taustalla on ajatus puolueettomasta oikeudenmukaisuudesta, joiden avulla otetaan huomioon tasapuolisesti kaikki intressit, arvostukset ja näkökulmat. Kun on kyseessä riita-asia, lapsen oikeuksien näkökulmasta suositellaan ensisijaisesti oikeudenkäynnin välttämiseksi sovittelua tai muuta riidanratkaisumenetelmää. Näiden lapsiystävällisempien oikeudenkäytön tapojen ja asiantuntijavetoisten vaihtoehtojen katsotaan ajavan lapsen etua, mutta lapsella tulee kuitenkin olla oikeus halutessaan saada asia tuomioistuimen käsittelyyn. Myös rikosasioissa suositetaan sovittelumenetelmää, mikäli molemmat osapuolet ovat alaikäisiä ja rikoksen laatu ja sen tekotapa huomioon ottaen katsotaan sovinnon olevan parempi vaihtoehto kummallekin osapuolelle.³²

4 Lapsen oikeudet ja osallisuus yleisesti

Lapsen oikeudet ovat alkaneet kehittyä nykyiseen muotoonsa 1900-luvun puolella. Vielä 1800-luvulla melko yleinen ajatusmaailma oli, ettei lapsilla ole juuri mitään oikeuksia ja huoltajat saavat päättää mielivaltaisesti lapsen asioista. Merkityksellisin muutos lasten oikeuksiin tapahtui YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa 2.9.1990 ja sopimus saatettiin osaksi suomalaista lainsäädäntöä 20.7.1991.³³ Sopimuksen vahvistamisen myötä lapsen asema oikeuksiensa subjektina syntyi. LOS on tuonut modernin näkökulman lapsioikeuteen. Siinä tuodaan esille lapsen suojelemisen lisäksi lapsen oikeuksien suojelemisen periaate. Tätä periaatetta tulee huoltajien sekä valtioiden toteuttaa, jotta lapsen autonomia ja itsemääräämisoikeuden turvaaminen on mahdollista. Lapsen tulee myös voida aidosti käyttää omia oikeuksiaan, vaikka huoltajalla on velvollisuus lapsen huolenpitoon ja suojeluun. On myös tärkeä ymmärtää, että sopimus lasten oikeuksista ei ole muuttumaton asiakirja, vaan sen tulee kehittyä ajan mukana. Tämä ajatus tuo velvoitteen sopimusvaltioille huolehtia jatkuvasti siitä, että sopimus otetaan huomioon aina lainsäädäntöä muokattaessa. Valtiolla on siis suuri vastuu lasten oikeuksien ylläpitämisestä, kehittämisestä sekä käytännön soveltamisesta.³⁴

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsen etu nähdään kolmitasoisena. LOS määrittää edun aineelliseksi, tulkintaperiaatteelliseksi sekä menettelysäännöksi. Aineellisen oikeuden näkökulmasta päätöksen vaihtoehtoja arvioitaessa on ensisijaisesti otettava huomioon nimenomaan lapsioikeudelliset normit, jotka luovat lapsen oikeusaseman oikeudet ja velvollisuudet.

---

³² YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 12. Lapsen oikeus tulla kuulluksi. (CRC/C/GC/12). sekä YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 14. Lapsen oikeus saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (CRC/C/GC/14).

³³ Toivonen 2017, 33-34.

³⁴ Kurttila 2018, 130.

Tulkintaperiaatteessa tulee valita sellainen tulkintanäkökulma, joka palvelee tehokkaimmin määriteltyä lapsen etua. Menettelysäännöllä tarkoitetaan yleisellä tasolla tehtävien päätöksien vaikutusta lapseen yksilönä. Yleisluontoisia ratkaisuja hyödynnettäessä täytyy menettelyn vaikutukset arvioida juuri kyseisen lapsen mukaan ja kuinka yksilönä nähdyn lapsen oikeus on nimenomaisesti otettu huomioon. Yksinkertaisuudessaan tämä tarkoittaa selostusta siitä, mitä ja millä perusteella on pidetty lapsen etuna ja miten etua on verrattu muihin oikeuksiin.³⁵

Lapsen määräämisoikeus voidaan myös jaotella kolmeen eritasoiseen ryhmään; lapsen asema voi olla niin sanotusti informantti, myötämääräämisoikeudellinen tai itsemääräämisoikeudellinen. Lapsen asema informanttina tarkoittaa arkikielessä kuvattuna toimea tietolähteenä itseä koskevissa asioissa. Tähän sisältyy lapsen oma viestintä, havainnot sekä kertomukset ja toiveet. Nähdään, että lapsi joka kykenee muodostamaan asioista oman näkemyksensä perusteella itsenäisen mielipiteen, on myös oikeutettu kertomaan tuntemuksensa esille.³⁶ Myötämääräämisoikeus tulee käytettäväksi tilanteissa kun tehtävänä on juridinen toimenpide, joka vaatii alaikäisen sekä huoltajan suostumuksen tullakseen päteväksi. Esimerkiksi uskonnonvapauslain (453/2003) 3.3 §:n mukaan 15 vuotta täyttänyt lapsi voi huoltajan kirjallisen suostumuksen avulla itse päättää liittymisestä uskonnolliseen kuntaan tai siitä eroamiseen. Lapsioikeudessa itsemääräämisoikeus tarkoittaa tilannetta, jossa juridinen toimenpide ei vaadi suostumusta alaikäisen huoltajalta. Tällainen tilanne kotimaisessa lainsäädännössä on esimerkiksi Isyyslaissa (11/2015, IsyysL) 11 §:ssä jossa määrätään isyyden selvittäminen keskeytettäväksi, mikäli 15 vuotta täyttänyt lapsi sitä vaatii.³⁷

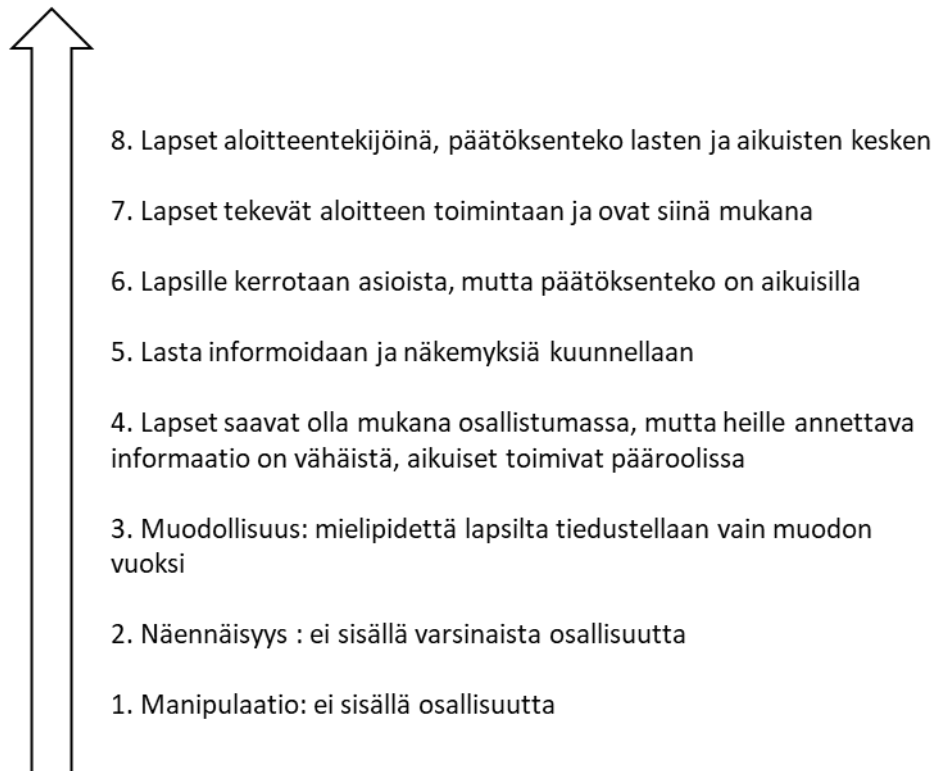
Koska lapsuus ja lapsen osallistuminen ei ole pelkästään juridisessa mielessä toimiva kokonaisuus otan seuraavaksi esille psykologi Roger Hartin tekemän ”lapsen osallisuuden portaat” mallin, jossa osallisuudenvaiheet asetetaan hierarkkisesti järjestykseen. Kuvio 1 Hartin tikapuumalli lapsen osallisuudesta.

---

³⁵ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 14. Lapsen oikeus saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (CRC/C/GC/14).

³⁶ Pajulammi 2014, 221-222 ks. myös Aaltonen 2009, 241-242 ja Auvinen 2006, 391-392. Yltääkö informanttirooli LOS 12 art. vaatimustasoon lapsen osallisuudesta? Informanttiroolissa oleva lapsi voidaan nähdä myös pelkästään tiedonsaannin kohteena. Sen kuitenkin tulisi olla myös lapsen omien näkemysten kuuntelua.

³⁷ Pajulammi 2014, 224-226.

Kuvio 1 Roger Hartin tikapuumalli lapsen osallisuudesta.³⁸

Kolmessa ensimmäisessä kohdassa lapsi ei pääse osallistumaan päätöksentekoon ja lapset nähdäänkin objekteina, jotka toimivat aikuisen päätösten kohteena. Neljännessä ja viidennessä kohdassa lapsi on edellä mainitussa kappaleessa olevassa niin sanotussa informanttiroolissa. Lapset ymmärtävät meneillään olevan tilanteen sekä tietävät kuka ja miksi heidän osallisuutensa ohjaa. Kuudennella ja seitsemännellä vaiheella lapsi on myötämääramisoikeudellisessa tilassa. Tilanteista riippuen joko aikuinen on pääroolissa tai avustavassa roolissa, joka tapauksessa lapset ovat mukana suunnittelussa ja muussa päätöksentekoon liittyvässä toiminnassa. Viimeisessä eli kahdeksannessa vaiheessa lapsi toimii itsenäisessä asemassa tehden yhteistyötä aikuisten kanssa. Lapsella nähdään oikeudellisesti olevan itsemääramisoikeus asiassa.³⁹

Henkilöoikeuden näkökulmasta itsemääramisoikeus kytkeytyy vahvasti yksilön persoonallisuuden suojaan ja sitä voidaan kutsua yleiskäsitteenä persoonallisuus oikeudeksi. Käsitteen nähdään tuovan esille se, kuinka liitymme lakiteknisesti yhteiskuntaan, mutta myös näkökulman persoonallisuuden suojasta ja sen merkityksestä yhteiskunnassa. Yksilön persoonallisuus kuuluu

³⁸ Hart 1992, 8.

³⁹ Hart 1992, 8-14.

perustuslaillisen suojan alaisuuteen.⁴⁰ Suomalaisessa oikeustieteessä käsite itsemääräämisoikeus nähdään melko uutena. Käsitteen voidaan nähdä siirtyneen oikeustieteeseen filosofian kautta. Lainsäädännössä käsite itsemääräämisoikeus ilmentyy erityisesti esimerkiksi potilaan oikeuksia koskevassa laissa, mutta käsite ilmenee myös esimerkiksi sosiaalityön yhteydessä. Itsemääräämisoikeuden voidaan nähdä käsittävän; oikeuden sisäiseen ja ulkoiseen vapauteen sekä oikeuden yksilön toimivaltaan ja tietoon. Yksinkertaistettuna itsemääräämisoikeus luo yksilölle mahdollisuuden päättää itseään koskevista asioista ja valvoa näiden asioiden toteutumista sekä samalla saada yhteiskunnassa oikeusturvaa itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi.⁴¹

Harry Shier on kehittänyt Hartin malliin tukeutuvan vaihtoehtoisen mallin lapsen osallisuudesta. Malli on saanut alkunsa Shierin työskentelyn aikana lasten oikeuksien sopimuksen parissa. Malli tuo vanhan rinnalle uutta näkökulmaa. Lasten osallisuutta tarkastellaan aikuisten velvollisuuksina. Porrasmallissa esitetään aikuisen valmiudet, mahdollisuudet ja velvoitteet sekä näiden suhteutus lapsen osallisuuteen.⁴² Taulukko 1 havainnollistamaan lasten osallisuuden mallia.

OSALLISUUDEN ILMENTYMISTASO	VALMIUDET	MAHDOLLISUUDET	VELVOITTEET
5. Lasten kanssa vallan ja vastuun jakaminen	Ovatko aikuiset valmiita jakamaan valtaansa?	Minkälaisessa prosessissa lasta kuullaan ja valtaa jaetaan lapselle?	Velvoittaako laki lapselle itsemääräämisoikeuden tietyissä tilanteissa. Miten lainsäädäntö jakaa vallan ja vastuun jaon?
4. Lapset otetaan mukaan päätöksentekoon	Miten mukaan ottaminen tapahtuu?	Onko tosiasiallisesti mahdollista ottaa lapsi mukaan päätöksentekoon?	Mitä laki sääntelee esim. myötämääräämisoikeudesta? Miten lapsen osallisuuden periaatetta sovelletaan?

⁴⁰ Saarenpää 2012, 303-304.

⁴¹ Saarenpää 2012, 311-312.

⁴² Shier 2001, 108-109.

3. Lasten näkemysten huomioon ottaminen	Ovatko aikuiset valmiita ottamaan lapsen ajatukset vakavasti?	Onko olemassa jokin tietty toimintatapa näkemysten huomioon ottamisessa päätöksenteossa?	LOS 12 art. velvoittaa selvittämään lapsen mielipiteitä ja antamaan niille vaikuttavuutta.
2. Lapsia tuetaan omien mielipiteiden ilmaisussa	Millä tavoin tulisi tukea? Onko aikuisissa halukkuutta tuen antamiseen?	Minkälaisia erilaisia tapoja on tukea lapsen mielipiteen ilmaisua?	Säännösten esityöt ja lastensuojelulaki sekä lapsenhuoltolaki kerrotaanko kuinka lasta tulee tukea?
1. Lapsia kuunnellaan	Osaavatko aikuiset kuunnella?	Onko lasten kanssa työskentely lapsilähtöistä? Millaiset resurssit eri ammattialoilla on lasten kuunteluun?	Periaatelähtöinen ajattelu. Millaiset minimivaatimukset lainsäädäntö on asettanut? Ovatko aikuiset tietoisia lapsen oikeudesta ilmaista mielipiteitään?

Taulukko 1 Shierin malli lasten osallisuuden ilmentymätasoista.⁴³

Erilaisten asteikkomallien tavoitteena on kuvata lapsen tai nuoren osallisuuden suhdetta aikuisen hallinnoimaan valtaan lapsen asioissa. Juridinen näkökanta voidaan hahmottaa siten, että oikeustoimikelpoisuus kasvaa ja kehittyy sitä mukaan, kun lapsen tosiasiallinen toimintakelpoisuuden pätevyys vahvistuu. Lapsen tulisi iän ja kehitystason mukaisesti laajentaa autonomisuuden aluettaan, kunnes lopulta täysi-ikäisyyden saavutettua saada yksityisautonominen asema yhteiskunnassa.⁴⁴ Taulukon kohdat 1-3 kuuluvat YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12 art. oikeus mielipiteeseen ja tulla kuulluksi, sääntelemän osallisuuden piiriin. Kohdat 4-5 voidaan nähdä olevan muotoutuneen LOS 5 art. vanhempien vastuu kasvatuksesta säännökseen. Kyseisessä artiklassa veloitetaan huoltajia neuvomaan lasta hänen oikeuksien käytössä lapsen

⁴³ Shier 2011, 111.

⁴⁴ Oranen 2008, 9-12.

kehittyvien valmiuksien mukaan.⁴⁵ Suomessa kansallisen lainsäädännön tasolla kyseisen osallisuus oikeuden artiklojen sääntelyä vastaan PL 6.3 § ” Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti”

4.1 Juridinen lapsuus

Termi lapsi ja lapsuus käsitetään oikeustieteessä aikakaudeksi, jolloin yksilö on juridisessa mielessä alaikäinen ja hänen oikeustoimikelpoisuutensa on rajallinen. Terminologisesti sanat ”lapsi” tai ”lapsuus” ovat juridisessa mielessä ongelmallisia, sillä termi valintaan liittyvät hyvin vahvasti myös fyysis-psykkiset seikat sekä sosiaaliset ja sosiologiset näkökannat. Lapsuus on siis käsite, joka on muotoutunut käytettäväksi yleisessä kielessä, vaikka juridisesti parempi termi olisi ”alaikäinen” tai ”alaikäisyys”. Käsitteet lapsuudesta pitävät sisällään paljon muutakin kuin vain ajatuksen ”alle 18-vuotias”. Lapsuus on elämänkaari, jonka kaikki vaiheet vauva, leikki-ikäinen, koululainen ja nuori voivat vaikuttaa lapsen sen hetkiseen oikeustoimikelpoisuuden rajallisuuteen sekä juridisiin oikeuksiin, esimerkiksi tulla kuulluksi itseään koskevassa asiassa.⁴⁶

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 1 art. mukaan kaikki alle 18-vuotiaat henkilöt ovat lapsia. Lapsuus juridisesti päättyy Suomen lainsäädännön mukaan kun nuori täyttää 18 vuotta. PL 14 §:n mukaan äänestys-oikeus kunnallisissa sekä valtiollisissa vaaleissa on 18 vuotta täyttäneellä henkilöllä. Muita vastaavanlaisia ikämääritelmiä löytyy muun muassa HTL 3.2 §:n mukaisesti lapsen huolto päättyy silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta. Laissa holhoustoimesta (442/1999, HolhTL) 2 §:ssä todetaan pidettävän alle 18-vuotiaasta vajaavaltaisena eli henkilönä, jonka oikeustoimikelpoisuus on rajoitettu. LSL 6 §:ssä nähdään nuori 18-20-vuotiaana ja lapsi alle 18-vuotiaana. Lapsuuden juridisia rajoja hälventää esimerkiksi hallintolain (434/2003, HL) 14.3 § jonka mukaan 15-vuotiaalla on oikeus erikseen käyttää puhevaltaa häntä koskevassa henkilökohtaista etua tai oikeutta koskevassa asiassa. Lastensuojelulain (683/1983, LSL) 20 § ja 21 § tuovat 12-vuotiaalle lapselle oikeuden käyttää puhevaltaa lastensuojeluun liittyvässä asiassa huoltajan ohella. Lasta tulee kuulla hänen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. LSL 20 §:ssä mainitaan myös, että lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi myös hallintolain 34 §:n edellyttämällä tavalla. Rikoslain (39/1889, RL) 20 luvun 6 §:n, 7 §:n ja 10 §:n mukaan katsotaan lapsi 16 vuotta nuoremmaksi, kun kyseessä on seksuaalirikokset alaikäistä kohtaan. Tämä ikäsäädös viittaa teon vahingolliseen vaikutukseen lapsen kehitystaso huomioon ottaen.

---

⁴⁵ Shier 2011, 111-114.

⁴⁶ Pajulammi 2014, 71-72. ks. myös Lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti No 14 (CRC/C/GC/14) erityisesti kohta 16. Lapsen tulisi olla omien juridisten oikeuksien omistaja.

Lapsen kuulemisen merkitys on muodostunut eräänlaiseksi lapsilainsäädännön peruspilariksi. Se, että lapsille taataan oikeus vaikuttaa iän ja kehitystasonsa mukaisesti oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa, jotka koskevat lasta itseään, ei tarkoita että se olisi lapsen velvollisuus. Lapsen ei tarvitse oikeudestaan huolimatta ottaa kantaa päätöksentekoon ja lapsi voi halutessaan jättäytyä passiiviksesi asian käsittelyssä.⁴⁷ Tämä lapsen itsenäinen juridinen asema ei perustu suosiollisuuteen lasten oikeuksia kohtaan, vaikkakin lainsäädäntö lapsia kohtaan on muuttunut vuosikymmenien aikana. Lapsi katsotaan olevan yhteiskunnassa oikeutettu samojen oikeuksien kategoriaan kuin aikuiseksi luokitellut ihmiset. Viime kädessä siis juridinen lapsuus ja sen muodostamat oikeudet pohjautuvat ihmisoikeuksien arvomaailmaan.⁴⁸

4.2 Lapsioikeudellinen lainsäädäntö kansallisella tasolla

Lapsioikeuden keskeinen periaate, lapsen edun ensisijaisuus ulottuu vaikutuksiltaan lähes kaikilla hallinnonaloilla olevaan lainsäädäntöön. Lasten oikeuksia, asemaa, etua ja hyvinvointia koskevat asiat koskevat miltei kaikkia yhteiskunnan osa-alueita. Keskeisimmät lasten oikeuksia ja asemaa määrittävät säännökset kansallisessa lainsäädännössämme perustuvat lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen. Nämä säännökset on sisällytetty esimerkiksi Suomen perustuslakiin (731/1999), lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin (361/1983), lastensuojelulakiin (683/1983), varhaiskasvatustalakiin (36/1973, PhL) perusopetuslakiin (628/1998, PerOpL) sekä nuorisolakiin (1285/2016).⁴⁹

Suomen perustuslaissa määritetään perusoikeudet, jotka koskevat yhtäläillä lapsia. PL turvaa muun muassa lapsen oikeudet itsenäisenä yksilönä, tasa-arvon lasten ja aikuisten välillä sekä syrjinnänkiellon iän perusteella. PL mukaan julkisen vallan tulee tukea lapsen huolenpidosta vastaavan mahdollisuutta luoda edellytykset lapsen hyvinvointiin ja yksilölliseen kasvuun. Valtiolle on asetettu myös velvoitteita koskien asumista, lapsiperheiden taloudellista tukea, perustoimeentuloa, sosiaali- ja terveyspalveluja sekä ilmaista peruskoulutusta lapsille.⁵⁰

Laki lapsen huollosta ja tapaamisesta sisältää säännöksiä, jonka mukaan lapsen huollon merkityksenä on turvata lapselle tasapainoinen kehitys sekä hyvinvointi yksilöllisten tarpeiden mukaan. Lapsen tulisi pääsääntöisesti saada myönteiset ja läheiset ihmissuhteet molempien vanhempiensa kanssa. Lapsen tulee saada iän ja kehitystason mukainen tarpeellinen huolenpito ja valvonta. Tämä käsittää turvallisen ja virikkeitä luovan kasvuympäristön sekä lapsen omaa

---

⁴⁷ de Godzinsky 2014, 18.

⁴⁸ Kangas 2013, 103-104.

⁴⁹ HE 163/2004 vp, 3.

⁵⁰ HE 309/1993 vp, 23.

toivomusta vastaavan koulutusmahdollisuuden antamisen. HTL velvoittaa kasvattamaan lasta siten, että se saa osakseen ymmärrystä, hellyyttä ja turvaa. Lasta ei saa kurittaa ruumiillisesti, alistaa eikä kohdella loukkaavasti. Lapsen itsenäistyessä ja lähentyessä aikuisuudeksi määriteltyä ikää, tulee huoltajan tukea vastuulliseen aikuisuuteen. Lakia lapsen huollosta ja tapaamisesta sovellettaessa oikeusprosessissa velvoitetaan tuomioistuimen tehdessään ratkaisua ottamaan ensisijaisena lapsen etu huomioon.⁵¹

Lastensuojelulain säännökset pyrkivät erityisesti painottamaan lapsen yksilöllisiä oikeuksia syntymästä lähtien. Lapsella on etusija erityiseen suojeluun yhteiskunnassa. Tätä tulkintaohjetta tulisi noudattaa tilanteissa, joissa aikuisen ja lapsen etujen katsotaan olevan ristiriidassa.⁵² LSL ensisijaisesti tukee huoltajien kasvatusmahdollisuuksia, mutta lastensuojelu vastaa lapsen oikeuksien ja edun toteutumisesta myös silloin, kun huoltaja ei ole kykeneväinen huolehtimaan lapsesta tai tilanteissa kun lapsi itse vaarantaa käyttäytymisellään omaa terveyttä tai kehitystä. Lastensuojelu koostuu rakenteellisista, ennalta ehkäisevistä toimenpiteistä ja avohuollon tukitoimenpiteistä, joita määrittää myös sosiaalihuoltolaki (1301/2014, SosHL) lastensuojelulain rinnalla sekä huostaanottoon ja jälkihuoltoon kuuluvista toimenpiteistä.⁵³

Lasten päivähoidosta säädetyn lain mukaan päivähoidon tulee tukea huoltajia kasvatustehtävissä ja edistää yhdessä huoltajien kanssa lapsen tasapainoista kehittymistä. Lapsen oikeuksiin kuuluu tuettu varhaiskasvatus ja varhaiskasvatuksen tulee omalta osaltaan tarjota lapselle suotuisaa kasvuympäristöä, lämpimiä ihmissuhteita sekä monipuolisesti edistävää toimintaa lapsen kehitykselle. PhL:n mukaan lapsen sosiaalisia ja fyysisiä valmiuksia tulee tukea ja kehittää lapsen älyllistä ja eettistä kasvatusta yhteisvastuullisessa elinympäristössä.⁵⁴

Perusopetuslain tavoitteena on opetuksen avulla edesauttaa oppilaiden kypsymistä ihmisyyteen ja eettisesti vastuunkykyiseen yhteiskunnan jäsenenä toimimiseen, sekä opettaa oppilaille elämässä tarpeellisia taitoja ja tietoja. Opetuksen tarkoituksena on sivistää ja luoda edellytykset itsensä kehittämiseen. Nuorisotyölain merkityksenä on luoda nuorille edellytyksiä kansalaistoimintaan, tukea kasvua, edistää nuorten elinoloja sekä luoda lähtökohtia suvaitsevaisuudelle ja kestäväälle kehitykselle.⁵⁵

---

⁵¹ HE 252/2006 vp, 115.

⁵² HE 13/1983 vp, 7-8.

⁵³ HE 252/2006 vp, 8.

⁵⁴ HE 163/2004 vp, 4.

⁵⁵ HE 163/2004 vp, 4.

Osana kansallista lapsioikeudellista lainsäädännön kokonaisuutta nähdään vahvasti lapsen oikeutena myös esimerkiksi laki lapsen elatuksesta (704/1975, ElatL). ElatL:n mukaan lapsella on oikeus tarpeelliseen elatukseen, tämä käsittää henkisten ja aineellisten tarpeiden tyydyttämisen, lapsen hoidosta sekä koulutuksesta aiheutuvat kustannukset. Lapsioikeuteen perinteisen käsityksen mukaan kuuluvat myös lait, jotka määrittävät lapsen suhteen vanhempiinsa, esimerkiksi isyyslaki sekä adoptiolaki (22/2012, AdoptioL).⁵⁶

4.2.1 Lapsiasiavaltuutettu

Lapsen oikeuksiin liittyen kansallisella sekä kansainvälisellä tasolla toimii lapsiasiavaltuutettu. Lapsiasiavaltuutettu toimii Suomessa lasten oikeuksien arvioijana sekä edistäjänä. Tällä hetkellä lapsiasiavaltuutettuna toimii Tuomas Kurttila. Kurttilan näkemyksen mukaan kestävä yhteiskunta perustuu lasten huolenpitoon.⁵⁷ Perusta lapsiasiavaltuutetun työlle on lapsen oikeuksien sopimuksessa. Valtuutetun tulee yleisellä tasolla pyrkiä edistämään lapsipolitiikan vahvistajana yhteiskuntapolitiikkaa sekä lapsioikeuteen liittyvää lainsäädäntöä. Valtuutettu on valtion viranomainen joka toimii hallinnollisesti oikeusministeriön (OM) yhteydessä, mutta virka on itsenäinen eikä OM määrää lapsiasiavaltuutetun toimintaa. Lapsiasianvaltuutettu ei voi muuttaa toisen viranomaisen tekemiä päätöksiä eikä valtuutetun tehtäviin kuulu ratkaista yksittäisten lasten asioita.⁵⁸

Lapsiasiavaltuutetun tehtävät määrätään laissa lapsiasiavaltuutetusta (1221/2004, LapsiasiavL) 2 §:ssä, tehtävässään valtuutetun tulee; arvioida ja seurata lapsen oikeuksien ja edun toteumista sekä elinolosuhteita, seurata lainsäädäntöä sekä yhteiskunnallista päätöksentekoa ja arvioida päätösten vaikutusta lasten hyvinvointiin, edistää lasten etua neuvoen yhteiskunnallisessa päätöksenteossa koskien lasten asioita, toimia lasten ja nuorten äänenä päätöksentekijöille pitämällä yhteyttä lapsiin ja nuoriin, lapsia koskevan tiedon välittäminen viranomaisille ja lasten kanssa työskenteleville sekä lapsille ja muulle väestölle sekä edistää lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista. LapsiasiavL määrittää myös toimintakertomuksen toimitamisen vuosittain valtioneuvostolle sekä kerran vaalikaudessa eduskunnalle. Valtuutettu raportoi myös säännöllisesti YK:n lasten oikeuksien komitealle.⁵⁹

---

⁵⁶ Kangas 2013, 26.

⁵⁷ Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle. K5/2018 vp, 3.

⁵⁸ HE 163/2004 vp, 11-13.

⁵⁹ HE 163/2004 vp, 2.

5 Lapsi asianomistajana rikosprosessissa

Lapsen joutuessa rikosprosessissa asianomistajaksi, on lapsen vaikea ymmärtää asioita mitä prosessissa tapahtuu. Lasta usein edustaakin hänen huoltajansa, ellei kyseessä ole tapaus, jossa huoltajaa epäillään lapseen kohdistuneesta rikoksesta.⁶⁰ Tässä opinnäytetyössä lasta asianomistajana rikosprosessissa tutkitaan nimenomaisesti tuosta näkökulmasta.

Rikos on yksilöön kohdistettu loukkaus, mutta samalla se on loukkaus valtion ylläpitämää oikeusjärjestystä vastaan. Rikoslain mukaan rikosasioissa tulee noudattaa syytetyn suosimisen periaatetta. Tämä tarkoittaa korkeaa näyttökynnystä sekä sitä, että epävarmassa näyttötilanteessa rikosprosessin perusajatuksen mukaan asia täytyy päättää epäillyn eduksi. Rikosprosessissa tuleekin selkeästi esille se, että tuomioistuimien ei käytä päätöksenteossa pääohjenuorana lapsen etua, sillä lapsen etu ei ole syyllisyyskysymyksessä rikosprosessin oppien mukainen ratkaisukriteeri. Lapsen etu kuitenkin huomioidaan muissa rikosprosessin menettelytavoissa. Lapsen oikeusturvasta täytyy huolehtia sekä esitutkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn tulee olla järjestetty niin, että lapselle ei koidu vahinkoa rikosprosessin vuoksi.⁶¹

Asianomistajana pidetään rikoksen kautta loukatun oikeushyvän omistajaa, sitä kenelle rikoksen johdosta välittömästi syntyy oikeudellinen vaade tai sitä jonka oikeuspiiriä välittömästi vaarantaa tapahtunut poliittarikkomus.⁶² Asianomistaja määritelmä voidaan jaotella kahteen ryhmään; aineellisoikeudelliseen sekä prosessuaaliseen. Aineellisoikeudellisen määritelmän lähtökohtana on välittömästi rikoksella vaarannetun tai loukatun tahon selvittäminen. Aineellisoikeudellisesta näkökulmasta asianomistajaa etsitään usein silloin, kun tapahtunut rikos ei ole kohdistunut kenenkään henkilölliseen oikeushyvään. Prosessuaalisen asianomistajamääritelmän lähtökohtana on se, että asianomistaja on henkilö, jolla on oikeus vaatia tapahtuneen rikoksen vuoksi rangaistusta. Asianomistajatahoa määriteltäessä on otettava huomioon myös näkökannat oikeudenmukaisuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta, vaarannetun tai loukatun oikeushyvän haltijan huomioon ottamisen lisäksi.⁶³

Rikosprosessi on eri viranomaistahojen puolesta oikeudellista sääntelyä toimittava menettely, minkä avulla selvitetään onko tapahtunut teko luokiteltava rikokseksi ja onko syytetyllä rikos-oikeudellinen vastuu väitetyn teon johdosta. Rikosprosessi käsittää myös ne toimenpiteet, joi-

---

⁶⁰ Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2016. Lastensuojelun käsikirja - rikosprosessi.

⁶¹ Hirvelä 1997, 15.

⁶² Vuorenperä 2014, 16-17. *Politiarikkomus = ”nimityksenä erinäisille laadultaan vähemmän törkeille rangaistaville teoille, joiden vastakohtana ovat varsinaiset rikokset.”*

⁶³ Vuorenperä 2014, 12.

hin tapahtuneen teon vuoksi on ryhdyttävä. Rikosprosessin päävaiheita ovat; ennen oikeudenkäyntiä tapahtuva poliisin rikosepäilyn johdosta toteuttama esitutkinta asiasta, virallisen syyttäjän suorittama syyteharkinta poliisin esitutkinnan perusteella, tuomioistuinkäsittely ja rangaistuksen toimeenpano.⁶⁴ Rikosprosessin tärkein tehtävä on yksittäistapauksen ratkaiseminen. Rikosprosessi voidaan nähdä myös laajemmin vaikuttavana käsitteenä, joka ohjaa ihmisten käyttäytymistä kiinnijäämisriskin sekä sanktiotodennäköisyys- ajattelun pohjalta.⁶⁵

Lapsen kohdistuneissa väkivalta- tai seksuaalirikoksissa on rikosprosessin prosessuaalinen oikein hoitaminen erityisen tärkeää. Lapsen mieli on hyvin herkkä tutkimusmenetelmien vaikutuksille. Todistajapsykologian kokemuksen mukaan menetelmät joilla lapsiin kohdistuneet rikostutkimukset toteutetaan, ovat erityisen tärkeitä. Esitutkinnan tärkeys painottuu lapsen kertomusta hankittaessa.⁶⁶

Lapsiin kohdistuneiden väkivaltarikostapausten tunnistaminen ja selvittäminen vaatii useiden viranomaisten yhteistyötä. Tärkeässä roolissa ovat erityisesti poliisi, syyttäjä, sosiaaliviranomaiset, lääkäri ja mahdollisesti myös koulun tai päiväkodin henkilökunta. Yhteistyön tärkeyden merkitys korostuu kaikissa tutkinnan vaiheissa. Vaiheita ovat muun muassa tapausten tunnistaminen, niihin puuttuminen ja asian saattaminen tutkintaan sekä jatkohoidon tarpeen arvioiminen. Moniammatillisessa asiantuntijatyössä tarkoituksena on saada mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva tapahtumasta ja siihen liittyvistä tekijöistä ja taustoista. Yhteistyötä voidaan tehdä virallisesti virka-apupyynnöinä, eli kirjallisina lausuntoina eri asiantuntijoiden kanssa. Lapsiasioissa on myös usein epävirallista yhteistyötä, mikä tarkoittaa aktiivista tietotaitojen jakamista ja konsulttoimista ilman virallisia dokumentteja.⁶⁷ Viranomaisten välisestä yhteistyöstä puhuttaessa tulee myös lapsen oikeuksien sopimuksen 3 art. esille. Sopimusvaltiot ovat sitoutuneet takaamaan lapselle hyvinvoinnin välttämättömän suojelun. Kaikissa sosiaalihuollon, tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten toimissa on otettava huomioon lapsen etu.⁶⁸ Viranomaisten välinen yhteistyö ei kuitenkaan aina toimi niin helposti, kun lapseen kohdistuneissa väkivaltarikoksissa sen pitäisi toimia. Viranomaistahot voivat olla jokseenkin epävarmoja käymään avointa keskustelua toisen alan asiantuntijan kanssa. Syynä tähän on usein

---

⁶⁴ Jokela 2008, 5-6.

⁶⁵ Hirvelä 1997, 53. Laaja käsite vaatii toimiakseen sen, että rikosoikeuden uhka ja menettelytavat ovat tehokkaita. Tämä tavoite asettaa rikosprosessille vaatimuksia esitutkinnan, syyttämisen ja oikeudenkäynnin osalta. Ihmiset ovat saatava tietoisiksi sanktion mahdollisuudesta ja syylliset tulee kyetä saattamaan vastuuseen rikoksista.

⁶⁶ Hirvelä 1997, 52.

⁶⁷ Humpi & Ellonen 2010, 29-30.

⁶⁸ Unicef Suomi 2011, 37. Lapsen etuun pyrkiessä sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtyä kaikkiin tarpeellisiin hallinto- sekä lainsäädäntötoimiin.

usko lainsäädännölliseen esteeseen sekä myös suomalaisen kulttuurin vaikutukset. Avoimen yhteistyön ei koeta sopivan oman työn velvollisuuksien raameihin ja lakisääteisiin tehtäviin. Kaikkia viranomaisia velvoittaa lapsen edun- periaate, joka toteutuu parhaalla tavalla väkivaltatapauksissa avoimen yhteistyön ja virka-apupyyntöjen avulla. Viranomaisten tulee tulkita säännöksiä työssään lapsen edun kannalta, ja lasta tulee suojella kaikenlaiselta väkivallalta. Tämän vuoksi viranomaisyhteistyö tulisi huomata tärkeänä työkaluna lapsen edun turvaamiseksi.⁶⁹

5.1 Lapseen kohdistuva perheväkivalta

Väkivalta on rikos toista henkilöä kohtaan. Suomen rikoslain 21 luvun 5 § - 7 § kieltävät väkivallan toista henkilöä kohtaan. Luvun 21 henkeen ja terveyteen kohdistuvia pahoinpitelyjä on kolmella eri asteella, lievä pahoinpitely, pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely. Perheväkivaltaa voidaan kuvata tapahtumapaikasta riippumattomana ruumiillisena väkivaltana, kun väkivallan tekijällä ja sen uhrilla on tunneperäisesti läheinen suhde.⁷⁰ Perheväkivalta käsite on laaja ja se pitää myös sisällään esimerkiksi seksuaalisen väkivallan, taloudellisen väkivallan tai henkisen väkivallan. Tässä opinnäytetyössä käsitettä kuitenkin tarkastellaan vain lapseen kohdistuvina fyysisinä pahoinpitelyrikoksina. Kuritusväkivalta pitää sisällään lapsen rankaisemisen fyysisen väkivallan avulla. Kuritus voi ilmetä esimerkiksi tönimisenä, tukistamisena, läpsimisellä tai nipistämisenä.⁷¹ Suomessa lasten kurittaminen fyysisesti kiellettiin vuonna 1983. Lasten fyysisen kurituksen kieltäminen ilmenee laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1.3 §:ssä, jonka mukaan lapsen alistaminen, ruumiillinen kurittaminen ja muu loukkaava kohtelu on kielletty. Korkein oikeus (KKO) on tehnyt ennakkoratkaisun 1993:151, jossa huoltaja tuomittiin lievään pahoinpitelyyn lapsensa ruumiillisesta kurittamisesta, kun hän oli kasvatustarkoituksessa tukistanut sekä antanut luunappeja lapselle, näin aiheuttaen hänelle kipua.⁷²

RL 21 luvun 7 § lievä pahoinpitely tarkoittaa säännöksen mukaan vähäistä väkivaltaa tai vähäistä ruumiillista koskemattomuuden loukkausta tai terveyden vahingoittamista, tai jos muut rikokseen liittyvät seikat tekevät pahoinpitelystä kokonaisuutena arvostellen vähäisen, tulee rikoksentekijä tuomita lievistä pahoinpitelystä sakkorangaistukseen.

---

⁶⁹ Ellonen 2016, 23-24.

⁷⁰ Eskonen 2005, 20.

⁷¹ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018. Lapsen kaltoin kohtelu.

⁷² Eskonen 2005, 19. KKO 1993:151 ennakkoratkaisun johdosta on selkeää, että suomalaisessa oikeuskäytännössä ruumiillinen kuritus nähdään väkivaltana sekä pahoinpitelynä.

RL 21 luvun 5 § pahoinpitely tarkoittaa säännöksen mukaan toiselle tehtävää ruumiillista väkivaltaa, taikka muutoin toisen terveyttä vahingoittavaa tekoa, aiheuttaen kipua tai saattamalla uhri tiedottamaan tai sitä vastaavaan tilaan, tulee rikoksentekijä tuomita pahoinpitelystä sakkorangaistukseen tai vankeusrangaistukseen enintään kahdeksi vuodeksi.

RL 21 luvun 6 § törkeä pahoinpitely tarkoittaa säännöksen mukaan sitä, että pahoinpitelyä tehdessä aiheuttaa toiselle vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan tai rikoksentekijä tekee pahoinpitelyn erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tai rikoksessa käytetään apuna terä- tai ampuma-asetta tai muuta niihin verrattavaa hengenvaarallista välinettä ja rikos on myös kokonaisuudessaan törkeä, tulee rikoksentekijä tuomita törkeästä pahoinpitelystä vankeusrangaistukseen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Törkeän pahoinpitelyn yritys on myös rangaistava teko.

Suomessa vuonna 2008 tehdyssä lapsiuhritutkimuksessa⁷³ ilmeni, että peruskoulun 6.luokkalaisista 24 % oli kokenut tukistamista, kun taas 9.luokkalaisista 34 %. Vanhempien taholta tönimisen kohteeksi kertoi 6.luokkalaisista joutuneensa 5 % ja 9.luokkalaisista 12 %. Vakavaksi luokiteltua vanhempien aiheuttamaa väkivaltaa, esimerkiksi lyömistä, potkimista tai uhkaamista veitsellä tai ampuma-aseella kertoi 6.luokkalaisista 1 % kokeneensa ja 9.luokkalaisista 1-2 %. HYKS- sairaanhoitoalueen lastenlinikalla vuosina 2004-2010 pahoinpitelyepäilyjen selvityksissä olleista lapsista 70 % ovat olleet alle 3-vuotiaita lapsia. Pienimmät lapset ovat suurimmassa riskiryhmässä saada väkivallan tai kurituksen johdosta vakavimmat vammat. Vuositainen esiintyvyys lasten fyysisestä pahoinpitelystä on arvioitu olevan 4-16 %. Riski erityisesti kuritusväkivaltaan kohoaa perheissä, joissa vanhemmat uskovat kurituksen toimivuuteen kasvatuksessa tai vanhemmilla on muuten myönteinen suhtautuminen lapsen kurittamiseen. Fyysisistä pahoinpitelyä, sekä kaikkia muitakin kaltoinkohtelun muotoja esiintyy kaikenlaisissa perheissä, myös niissä jotka ulospäin näyttävät pärjäävän hyvin taloudellisesti sekä sosiaalisesti. Riskiryhmään nähdään kuitenkin kuuluvan sellaiset perheet joissa vanhemmilla on päihde- tai mielenterveysongelmia, vanhempi on itse kokenut kaltoinkohtelua omassa lapsuudessa sekä perheellä on haastava elämäntilanne sosiaalisen sekä taloudellisen aseman osalta. Viranomaisten tulee yhtälailla huomata ja puuttua väkivaltailmoituksiin ja niiden epäilyihin välittämättä perheen kuulumisesta riskiryhmään tai ei.⁷⁴

---

⁷³ FSD2416 Lapsiuhritutkimus 2008.

⁷⁴ Tupola, Kivitie-Kallio, Kallio & Söderholm 2012, 100.

Lapseen kohdistuvan perheväkivallan tunnistaminen on haastavaa ja lasten parissa työskentelevien henkilöiden tulisikin olla tarkkana lapsen käytöksessä viittaaviin merkkeihin väkivallasta kotiolosuhteissa. Perheen sisällä tapahtuvan väkivallan erityispiirteenä koetaan lapsen solidaarisuus huoltajia kohtaan sekä erityistä suurempi alttius vanhempien painostusta ja manipulointia kohtaan. Väkivaltarikokset eivät läheskään aina näy ulkopuolisille fyysisinä ruujeina, sillä lapsi tai nuori saattaa hävetessään jälkiä vaistomaisesti peittää niitä muiden katseilta. Lapsen tai nuoren iällä ja kehitystasolla on paljon vaikutusta siihen, kuinka hän oireilee väkivallan seurauksena. Pienemmät lapset eivät välttämättä edes muista ja ymmärrä tapahtumia ollenkaan. Seuraukset voivat esiintyä pitkäänkin väkivallan päättymisen jälkeen. Lapsi voi olla pelokas, ahdistunut, aggressiivinen tai lapsella voi olla väkivallan johdosta mielenterveydellisiä ongelmia.⁷⁵

Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) asettaman vuosien 2010-2015 toimintaohjelman lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vähentämiseksi kytkeytyi lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelmaan. Toimintaohjelman työryhmän tavoitteisiin kuuluivat keskeisesti perheväkivallan vähentäminen. Turvallisuuden parantamista toteutettiin laajasti jo päivähoidon, koulun ja nuorisotyön ennalta ehkäisevien menetelmien kannalta. Toimintaohjelman perusviestinä oli lapsen ihmisarvon esille tuominen ja sen puolustaminen. Vaikka etenkin kuritusväkivaltalta perheissä on vähentynyt viimeisen 20 vuoden aikana, toimintaohjelmassa koettiin tärkeäksi korostaa lapsen yhtäläistä ihmisarvoa väkivaltaan liittyvissä tapauksissa. STM työryhmä mukaan keskeiset vaikuttamistyön viestit ovat; lapsi ei ole aikuisten toiminnan kohde, vaan yhtäläillä itsenäinen oikeussubjekti kenelle kuuluvat samat ihmisoikeudet, eikä ihmisarvoon kuulu minkään muotoista väkivaltaa. Myös kuritusväkivallan uhkia ja vaikutuksia lapsen tasapainoiseen kehityksen vaarantumiseen tuodaan esille toimintaohjelmassa.⁷⁶

5.1.1 Edunvalvojan määrääminen ja oikeusavun hakeminen

Esitutkintalain (805/2011, ETL) 4 luvun 8 §:ssä todetaan, että tuomioistuimen on määrättävä alle 18-vuotiaalle edunvalvojan sijainen, mikäli on perusteltu syy olettaa, että huoltaja ei voi puolueettomasti edustaa ja valvoa lapsen etua asiassa. Kyseinen säännös pätee, kun huoltaja on vastapuolena rikosasiassa lastaan vastaan. Säännös pätee myös silloin, kun huoltajilla on yhteishuoltajuus ja toista huoltajaa epäillään rikoksesta lasta kohtaan. Tällöin myös toinen huoltajista on esteellinen edustamaan lasta. ETL mukaan esitutkinnan tutkinnanjohtaja tekee tarvittaessa hakemuksen tuomioistuimelle edunvalvojan määräämisestä. Hakemuksen voi

⁷⁵ Honkatukia 2011, 27.29.

⁷⁶ Sosiaali- ja terveysministeriö 2010:7, 13-20.

tehdä myös holhoustoimilain mukaan syyttäjä, maistraatti tai sosiaaliviranomainen. Tuomioistuimen määräämän edunvalvojan kustannukset maksetaan valtion varoista.⁷⁷ Lapsi voi tässä vaiheessa tilanteen vakavuudesta ja viranomaisten harkinnan perusteella olla lastensuojelun huostaanottotarpeen arvioin kautta sijoitettuna. Edunvalvojan sijainen voi myös hakea lapsen huoltajalle tarvittaessa lähestymiskieltoa, mikäli on vaara että esimerkiksi lapsen henkeä tai terveyttä uhataan.⁷⁸

Edunvalvojan tulee lapsen edun ja oikeusturvan toteutumiseksi hakea lapselle oikeudenkäyntiä varten avukseen asiantunteva avustaja. Oikeusapulain (257/2002, OAL) mukaan oikeusapua myönnetään valtion varoin henkilölle, joka tarvitsee oikeudellisessa asiassa asiantuntevaa neuvoa, eikä itse pysty suorittamaan sen hoitamisesta aiheutuvia menoja. Oikeusapua myönnetään kokonaiskorvauksena tai osittaiskorvauksena riippuen oikeusapua tarvitsevan käyttövarallisuudesta. Rikosasioissa asiakas voi itse valita avustajakseen valtion oikeusaputoimistossa työskentelevän julkisen oikeusavustajan tai yksityisellä sektorilla työskentelevän asianajajan tai muun yksityisen lupalakimiehen. Myös tuomioistuin voi määrätä perheväkivallan tai seksuaalirikoksen uhrille oikeudenkäyntiavustajan sekä tukihenkilön esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten. Tällaisissa tilanteissa avustaja määrääminen on tuloista riippumaton ja avustajan palkkiot maksetaan valtion varoista.⁷⁹

5.2 Esitutinnan menettelyperiaatteet

Tässä opinnäytetyössä tarkastelun kohteena ovat epäilyt lapseen kohdistuneesta väkivallasta, joissa toimitetaan täydellinen esitutkinta. Lapsiin kohdistunut pahoinpitelyrikos kuuluu virallisen syytteen alaisiin rikoksiin. Riittää siis, että epäilty rikos tulee poliisin tietoon, niin esitutkinta voidaan käynnistää vaikka asiassa ei olisi esitetty rangaistusvaatimusta. Täydellisen esitutinnan toimenpiteinä on oltava todisteiden kokoaminen, asianosaisten ja mahdollisten todistajien kuulustelut, todisteiden ja kuulustelukertomusten tallentaminen ja järjestäminen esitutkintapöytäkirjaa varten. Täydellinen esitutkinta valmistellaan syyteharkintaa ja oikeudenkäyntiä varten.⁸⁰ Esitutkintalain 1 luvun 2 §:n mukaan tutkintatoimenpiteillä pyritään selvittämään rikos, rikoksen teko-olosuhteet, rikoksen asianosaiset sekä asianomistajan vaatimukset. ETL 2 luvun 2 §:n mukaan asianosaisten oikeusturvaan ja ratkaisujen tekemiseen liittyvistä asioista vastaa poliisissa tutkinnanjohtaja. Tutkinnanjohtajan vastuulla on tutkinnan

⁷⁷ HE 222/2010, 47-48. ks. myös Välimäki 2008, 6-7. Mikäli edunvalvojan sijaisen tarve tulee ensin vireille lastensuojelussa, noudatetaan silloin LSL 22 §:n menettelysäännöksiä.

⁷⁸ Terveystieteiden tutkimuskeskus 2015. Pahoinpitely ja seksuaalinen hyväksikäyttö.

⁷⁹ Oikeusministeriö 2014. Oikeusapu. Edunvalvojan sijainen voi myös itse olla pätevä avustamaan lasta rikosprosessissa, eikä näin ollen asiaan erikseen tarvitse hakea oikeusapua.

⁸⁰ Humpi & Ellonen 2010, 88-89.

aloittaminen, sen suuntaaminen, yhteydenpito sidosryhmiin, mahdollisten pakkokeinojen⁸¹ käyttäminen sekä tutkinnan lopettaminen. Tutkinnanjohtaja ei itse osallistu tutkintaan, vaan esitutkinnan suorittavat muut poliisiviranomaisessa olevat tutkijat.⁸²

Esitutkinnan yleiset menettelyt ohjaavat periaatteet ilmentävät Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 art. sääntelyitä. Hallituksen esityksessä esitutkintalaiksi tuodaan esille esitutkintaperiaatteiden olevan objektiivisuusperiaate, joutuisuusperiaate, vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuudenperiaate. Objektiivisuusperiaatteen tavoitteena on taata se, että tutkija ei vaikuta tutkimukseen vaan tutkimuksen tulokset ovat toistettavissa ja tutkimuksessa otetaan huomioon epäiltyä vastaan sekä puolesta olevat näkökohdat ja todisteet. Tutkija ei myöskään saa vaikuttaa kuulusteluissa kuulusteltavan kertomuksen kulkuun ja tutkijalla ei saa olla ennakkomielipidettä asiasta vaan ETL 4 luvun 2 §:n mukaan rikoksesta epäiltyä tulee esitutkinnan aikana kohdella syyttömänä. Esitutkinnassa ei saa toimenpiteillä tarkoituksellisesti aiheuttaa vahinkoa kenellekään ja vähimmän haitan periaatteen mukaan myöskään kenenkään oikeuksiin ei saa puuttua enempää, kun esitutkinnan suorittamiseksi on välttämätöntä. Joutuisuusperiaatteen mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivästystä. Hienotunteisuudenperiaatetta voidaan ilmentää esimerkiksi kuulusteltavien asemassa. Asianosaisien tukeminen ja hienotunteiset menettelytavat ovat suotavia toimintatapoja esitutkinnan kuulusteluissa.⁸³

Lasten kohdalla esitutkinnassa hienotunteisuudenperiaate on erityisasemassa koko esitutkinnan ajan. Alle 18-vuotiaista on esitutkinnassa käsiteltävä hänen iän ja kehitystason vaatimalla tavalla. Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen (575/1988, EPA) (asetus kumoutunut, nykyään ETL 805/2011 sekä PKL 806/2011,) mukaan lapsiin kohdistuvia toimenpiteitä suositetaan toimitettavaksi niiden virkamiesten, jotka ovat perehtyneitä työskentelemään lasten kanssa. Esitutkintaviranomaisen on tästä syystä tehtävä yhteistyötä muiden asiantuntijoiden kanssa, siitä minkälaisia tutkintatoimenpiteitä lapseen voidaan kohdistaa. Asetuksessa tarkoitettuja asiantuntijoita ovat esimerkiksi lääkärit, psykologit tai lapsen erityisen hyvin tunteva opettaja.⁸⁴

Rikoksen uhrin näkökulmasta yksilöllinen, empaattinen suhtautuminen ja tunnetilojen tunnistaminen on tärkeä ele tutkintaviranomaiselta. Uhria tulisi kuulla alun perin oikein ja ohjata

---

⁸¹ *Pakkokeinot* = ”pakkokeinolaissa esitutkintaviranomaisen käyttöön annetut menetelmät, joilla oikeutetaan puuttuminen henkilöihin ja omaisuuteen kun se on esitutkinnan kannalta tarpeen.” esim. pidättää rikoksesta epäilty henkilö.

⁸² Humppi & Ellonen 2010, 89-90.

⁸³ HE 222/2010 vp, 14.

⁸⁴ Hirvelä 1997, 67.

mahdollisiin auttamisjärjestöihin, esimerkiksi rikosuhripäivystykseen (RIKU) tai tyttöjen tai poikien taloon nuoren joutuessa seksuaaliväkivallan uhriksi, vaihtoehtoja löytyy todella monia erilaisiin tarpeisiin ja poliisiviranomaisen tulee osata tunnistaa uhrin tarpeet jatko-ohjauksen kannalta. Tutkintaviranomaisen tulisi pyrkiä tällaisiin toimintatapoihin, Helsingissä tehdyn tutkimuksen⁸⁵ mukaan uhrin kokivat saaneensa asiallista, mutta ei empaattista tai yksilöllistä kohtelua esitutinnan aikana.⁸⁶

Esitutkintalaki asettaa erityisiä velvoitteita alaikäisiä kohtaan. Alle 18-vuotiaasta ei saa kuulustella ilman kuulustelutodistajan läsnäoloa. Kuulustelutodistaja voi olla toinen poliisi, lapsen oikeudellinen avustaja, sosiaalilautakunnan edustaja tai muu laillinen edustaja. Kuulustelu tilanteessa lapsen edunvalvoja saa olla mukana tilanteessa.⁸⁷

Sisäministeriön (SM) ohjeen lapsen kohtaamisesta poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa mukaan lapsen kuuleminen esitutkinnassa on tärkein yksittäinen tutkimustoimenpide. Alle 6-vuotiaan lapsen kuulustelusta tarvittaessa voidaan neuvotella asiantuntijan kanssa, onko poliisin vai muun asiantuntijan tekemä kuulustelu lapsen etu nähden parhain mahdollinen vaihtoehto. Jokaisen alle 15-vuotiaan kuulustelukertomukset on nauhoitettava ääni- tai videotallenteelle oikeudenkäyntiä varten. Jos lapsen etu huomioon ottaen katsotaan, että oikeudenkäynnissä lapsen kuulustelu aiheuttaisi lapselle vahinkoa eikä lapsen etu tulisi ajetuksi prosessissa. Lapsen kuulustelu tulee hoitaa mahdollisimman nopealla aikataululla rikosepäilyilmoituksen jälkeen. Lapsen kuulustelutilanteessa huomiota tulisi kiinnittää siihen, että lapsi onnistuu kertomaan epäiltyyn rikokseen liittyvät seikat mahdollisimman tarkasti ja yksityiskohtaisesti.⁸⁸ Myöhemmin oikeudenkäynnissä todistusharkinnassa arvioidaan lapsen kuulustelukertomuksen sijoittumista aikaan ja paikkaan, muuttumattomuutta, yksityiskohtaisuutta, mahdollista yksityiskohtien lisääntymistä muistelun myötä sekä tunteisiin ja omakohtaisuuteen liittyviä tekijöitä.⁸⁹

5.3 Oikeudenkäynnin menettelyperiaatteet

Käräjäoikeus on yleinen alioikeus, jossa rikosoikeudellinen tapaus otetaan ensimmäiseksi käsittelemään. ROL 4 luvun 1 §:n mukaan laillinen tuomioistuin rikosasiassa määrittää sen paikkakunnan mukaan missä rikos on tehty, tai mikäli paikkaa ei tiedetä niin sen paikkakunnan mu-

---

⁸⁵ Tutkimus helsinkiläisten turvallisuudesta ja Helsingin poliisin palvelukyvystä 2005.

⁸⁶ Honkatukia 2011, 77-78 ks. Heiskanen & Roivainen 2005.

⁸⁷ Honkatukia 2011, 83.

⁸⁸ Sisäasiainministeriö 2006. 2006-02026/Ri-2.

⁸⁹ Hirvelä 2007, 560.

kaan jossa syytettyä tavataan. OK 2 luvun 1 §:n mukaan käräjäoikeus on päätösvaltainen rikosasiassa kun, siinä on lainoppinut puheenjohtaja sekä kaksi lautamiestä eli maallikkojäsentä. Oikeudenkäynti jaetaan kahteen osaan, asian tutkintaan eli käsittelyyn jolloin selvitetään onko kriminalisoitu teko tapahtunut sekä asian ratkaisemiseen eli tuomitsemiseen, jolloin määrätään lainmukainen oikeusseuraamus teosta.⁹⁰

Oikeudenkäyntiprosessin menettelyperiaatteiden on annettava mahdollisimman varmat takeet oikeaan ja oikeudenmukaiseen lopputulokseen pääsemiselle. Prosessioikeudellisesta näkökulmasta tuomioistuimenmenettelyssä on kolme päävaatimusta, jotka ovat varmuus, nopeus, halpuus ja näihin tavoitteisiin päästään oikeudenkäynnin suullisuudella, välittömyydellä ja keskittyneisyydellä. Periaatteet ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa. Keskittämällä käsittely mahdollisimman yhtäjaksoiseen oikeudenkäyntiin turvaa se oikeudenkäyntiaineiston tasapuolisen arvioinnin. Suullisuusperiaate edesauttaa myös keskittämisperiaatetta. Keskeinen merkitys oikeudenkäynnin prosessissa on välittömyysperiaate. Välittömyydellä tarkoitetaan sitä, että asian voi ratkaista puheenjohtaja vain kun hän on osallistunut pääkäsittelyyn koko asian käsittelyn ajan. Tämä periaate ajaa takaa sitä, että tuomarin ratkaisun tulee perustua omiin havaintoihin eikä muiden käsittelyssä olleiden laatimiin pöytäkirjoihin. Tässä periaatteessa korostuu myös asianosaisen mahdollisuus varmistua siitä, että esitetty oikeudenkäyntiaineisto on ymmärretty hänen tarkoittamalla tavalla.⁹¹ Oikeudenkäyntiä sääntelee vahvasti myös vastaapuolen kuulemisen periaate.⁹² Kummankin asianosaisen tulee saada esittää väitteensä, vaatimuksensa ja todisteet niistä sekä saada tietoon toisen asianosaisen esittämät väitteet, vaatimukset ja todisteet. Tämä periaate edustaa oikeudenkäynnissä osapuolten tasa-arvoa.⁹³ Rikosprosessissa ilmenee myös vahvasti syytetyn suosimisen periaate,⁹⁴ jonka mukaan syytetyllä on oikeus pysyä oikeudenkäynnissä passiivisena eli tämä luo syyttäjälle velvollisuuden näyttää syyte toteen. Lisäksi oikeudenkäynnin menettelyperiaatteissa tärkeää on oikeudenkäynnin läpinäkyvyys. Läpinäkyvyyden johdosta lainkäytön perusteet, eli syyt siihen miksi ratkaisuun on päädytty, on oltava selkeitä asianosaiselle, esimerkiksi mahdollisen muutoksenhakutarpeen arvioinnin vuoksi.⁹⁵

Yksilöllisyys ja ainutkertaisuus korostuvat rikosprosessissa eniten tuomionistuinkäsittely vaiheessa. Oikeudenkäynnin pääkäsittely väkivaltarikoksissa lapsia kohtaan poikkeaa jossain

---

⁹⁰ Hirvelä 1997, 71. ks. HE 82/1995 vp, 1-2

⁹¹ HE 82/1995 vp, 16.

⁹² *Audiatur et altera pars* - sääntö = vastapuolen kuulemisen periaate

⁹³ *Equality of arms* = osapuolten tasa-arvo

⁹⁴ *Favor defensionis* - periaate = syytetyn suosimisen periaate

⁹⁵ Hirvelä 1997, 72-76.

määrin aikuisiin suuntautuneiden rikosten pääkäsittelystä. Pääsääntö on, ettei alle 15-vuotista asianomistajaa rikosasiassa kuulla henkilökohtaisesti pääkäsittelystä, vaan poliisin suorittamassa esitutkinnassa ääni- tai videotallenteen avulla esitetään lapsen kuulustelukertomus oikeudenkäynnissä. Lasten oikeuksien suojelemiseksi on olemassa ohjeistuksia ja suosituksia rikosprosessista. Suositukset eivät ole velvoittavaa lainsäädäntöä vaan tarkoitettu lainsäätäjille ja viranomaisille toimintaa ohjaaviksi tavoiksi. Esimerkkinä tällaisista ohjeistuksista on YK:n Justice in matters involving child victims and witnesses of crime, jossa ohjeistetaan menettelytapoja lasten oikeuksien turvaamiseksi rikosprosessin aikana. Ohjeistuksessa esille nousevat oikeus tulla käsiteltyksi kunnianarvoisesti, oikeus suojaan syrjinnältä ja rikosprosessin rasitukselta, oikeus saada tietoa ja tulla kuulluksi sekä oikeus ehkäiseviin toimenpiteisiin, turvallisuuteen ja oikeanlaisiin korvauksiin.⁹⁶

Lapseen kohdistunut rikosasia ratkaistaan suullisessa pääkäsittelystä. ROL 5 luvun 15 §:n mukaan pääkäsittelyyn on kutsuttava syyttäjä, vastaaja, asianomistaja, mahdollinen oikeudenkäyntiavustaja ja tukihenkilö. Pääkäsittelystä ovat tarpeen mukaan mukana myös todistajat. Pääkäsittelyn puheenjohtajana toimii kärjätuomari. Asian käsittely alkaa syyttäjän ja asianomistajan esittämällä vaatimuksensa asiassa, jonka jälkeen vastaaja eli syytetty ilmoittaa mielipiteensä. Usein tämän jälkeen syyttäjä perustelee vielä tarkemmin kantansa asiassa, jonka jälkeen vastaajalla on taas tilaisuus ottaa syytteisiin kantaa. Seuraava vaihe oikeudenkäynnissä on todistelu, jossa kuullaan asianomistajaa, syytettyä ja mahdollisia muita todistajia. Lapsen todistuskertoma kuullaan nauhoitetun ääni- tai videotallenteen avulla. Tuomioistuimien voi myös päättää, että lasta tulee kuulla henkilökohtaisesti pääkäsittelystä. Usein tämän ratkaisun pohjalla lapsen iän (lähellä 15 vuotta) ja kehitystason katsotaan olevan sen mukainen, ettei lapsi kokisi aiheetonta haittaa kuulemisesta. Pääkäsittelystä lapsen kuulemiseen voidaan päätyä myös silloin, kun esitutkinnassa on laiminlyöty keskeisiä kuulustelun vaatimia periaatteita. Pääkäsittelystä tuodaan usein esiin kaikki mahdollinen näyttö rikokseen liittyen sekä myös mahdollinen perheen riitailanne tuodaan esille kokonaisuudessaan. Lapsen tilannetta tarkastellaan kokonaisvaltaisesti, usein asiantuntijalausuntojen perusteella sekä huomioita otetaan esille myös lapsen mahdollisesta hoidon tarpeesta. Viimeiseksi pääkäsittelystä esitetään loppulausunnot sekä tuomioistuimen päätöksen jälkeen keskustellaan rikoksen seuraamuksista.⁹⁷

---

⁹⁶ Humppi & Ellonen 2010, 171. The Model Law on justice in matters involving child victims and witnesses of crime, UNODC 2009 on työkalu, jonka avulla lasten avustaminen ja lainmukainen asema rikosprosessin aikana voidaan taata EU-maissa erilaisista valtiokohtaisista lainsäädännöistä huolimatta.

⁹⁷ Humppi & Ellonen 2010, 184-185. ks. myös Hirvelä 2007, 338.

6 Lastensuojelun palvelujärjestelmä ja päätöksenteko

Lastensuojelu on lakisääteistä toimintaa. Lastensuojelu toteuttaa YK:n lapsen oikeuksien sopimusta omalta osa-alueeltaan. LOS velvoittaa viranomaisia sopimuksen mukaisesti edistämään lapsen hyvinvointia kehittämällä palveluita lasten kasvatuksen tueksi, jonka tarkoituksena on ehkäistä ongelmien syntyä. Lastensuojelun velvollisuus on myös turvata lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu käsittäen kaikki toimenpiteet avohuollonmenetelmistä tahdonvastaiseen huostaanottoon. Lastensuojelulaki (417/2007) on lastensuojelun toiminnan sääntelyn kulmakivi. LSL jakautuu yleiseen ja erityiseen osaan. Laki turvaa yleisesti kaikkien lasten oikeuden tasapainoiseen ja turvalliseen kasvuympäristöön sekä kehitykseen, mutta myös yksittäisten lastensuojelun asiakkaina olevien lapsien tai perheiden erityiset suojelutoimenpiteet. Lastensuojelu voidaankin siis nähdä yhteiskuntaa hoitavana ongelmien ehkäisijänä sekä ongelmia kohdanneita yksilöitä ja perheitä korjaavana instrumenttina.⁹⁸

Lastensuojelun järjestäminen on lastensuojelulain 11 §:n mukaan kunnalla. Kunnan tulee kunnassa esiintyvien tarpeiden mukaisesti järjestää ehkäisevää sekä lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Toiminnan tulee olla määrältään ja sisällöltään kunnassa oleville tarpeille riittävää. Kunnan tulee valvoa, että lastensuojelu on laadultaan sellaista, että se takaa avun tarpeessa oleville lapsille ja perheille heidän tarvitseman tuen ja avun.⁹⁹ Palvelujärjestelmän tulee edistää lasten ja nuorten hyvinvointia. Huoltajien tukeminen ja kasvuoloihin vaikuttaminen on peruspalveluihin kuuluvaa ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. Terveyttä ja hyvinvointia edistäviä palveluita voivat olla esimerkiksi perheen mahdollisuus kulttuuriin tai liikuntaharrastuksiin. Ehkäisevään lastensuojeluun kuuluvat LSL 3a §:n mukaan tuki, jota annetaan esimerkiksi päivähoitossa, lastenneuvolassa ja peruskoulun opetuksessa. Lastensuojelun ydintehtäväksi nähdään kuitenkin lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelutyö. Lastensuojelun tulee taata lapselle oikeus turvallisiin ihmissuhteisiin ja arvokkaaseen elämään. Lapsi- perhekohtaisia lastensuojelun muotoja ovat avohuollon tukitoimet, lastensuojelutarpeen selvittäminen, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvät sijais- ja jälkihuolto. Kun lapsi tulee lastensuojelun asiakkaaksi, tulee pyrkiä valitsemaan lievin riittävä toimintatapa tilanteen edistämiseksi lapsen eduksi.¹⁰⁰

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen antamat päätökset Suomelle liittyen lastensuojelun perus- ja ihmisoikeuskysymyksiin ovat olleet keskeinen syy lastensuojelulainsäädännön uudistamiselle. EIT antamat päätökset ovat koskeneet etenkin lapsen huostaanoton jälkeen perheen

⁹⁸ Bardy 2009, 71.

⁹⁹ Rätty 2015, 49.

¹⁰⁰ Taskinen 2010, 20-22.

jälleenyhdistämiseen liittyviä ongelmia, jolloin on katsottu, että lastensuojelu ei ole edistänyt tarvittavan aktiivisesti jälleenyhdistymistä. Ilmeisesti ongelmakohdat ovat olleet kuitenkin enemmän käytännön soveltamisessa kuin itse lain säädöksissä. Ihmisoikeuksien näkökulmasta huostaanotossa puututaan erittäin vahvasti kaikille turvattuun perhe-elämän suojaan, jonka vuoksi pelkästään ihmisoikeuksien näkökulmasta toimenpiteellä tulee olla lailla hyväksyttävät perusteet.¹⁰¹ Tahdonvastaisessa huostaanotossa voidaan nähdä olevan jopa kyse lapsen vapaudenriistosta, jonka vuoksi päätöksenteko toimesta tulee tapahtua tuomioistuimessa. Myös lastensuojelulaitoksien toiminnassa esimerkiksi rajoitusten käytössä oli ongelmia käytännössä sekä lainsäädännön tasolla. Perusoikeuksien rajoittaminen tulee perustua lakiin, eikä laitoksessa oleviin yleisiin käytäntötapoihin. Lastensuojelulain uudistuksen myötä rajoitustoimenpiteisiin otettiin selkeämmät käytäntömenetelmät, joiden tulee ilmetä laista.¹⁰²

Lapsia koskeva päätöksenteko voi olla yksityisoikeudellista tai julkisoikeudellista. Lastensuojeluasioissa päätöksenteko on julkisoikeudellista. Päätökset ovat hallintopäätöksiä, joissa osapuolina ovat lapsen huoltajat, lapsi itse sekä kunnan sosiaaliviranomainen. Julkisoikeudellisia päätöksiä koskevia erimielisyyksiä ratkaistaan hallinto-oikeuksissa. Lastensuojeluasioissa lapsi on aina itse asianosainen.¹⁰³ Lähtökohtaisesti lapsen puhevaltaa lastensuojeluasioissa käyttää lapsen huoltaja, ellei tilanteesta johtuen lapsen edun mukaisesti lapselle ole määrätty edunvalvojaa LSL 22 §:n velvoittamalla tavalla. Säännös velvoittaa edunvalvojan määräämisen lapselle, mikäli huoltaja ei voi puolueettomasti ajaa lapsen etua tai edunvalvojan määrääminen on muuten lapsen edun turvaamiseksi välttämätöntä. Edunvalvojia määrätään lastensuojeluasioihin liittyen lähinnä huostaanottoasioiden tuomioistuin käsittelyissä, kun lapsen vanhemman epäillään tai on jo näytetty toteen kohdistaneen lapsen henkeen ja terveyteen kohdistunut rikos.¹⁰⁴ LSL 20 §:n mukaisesti 12-vuotiaalla lapsella on oikeus rinnakkaiseen puhevaltaan. Lapsella on oikeus itse saattaa lastensuojeluasia vireille sosiaaliviranomaisessa sekä hallinto-tuomioistuimessa, tämän johdosta lapsella on myös oikeus muutoksen hakuun.¹⁰⁵ Lastensuojeluviranomaisen tekemät muut ratkaisut ovat hallintopäätöksiä. HL 43 §:n mukaan hallintopäätös tulee antaa kirjallisesti. Päätös voidaan antaa suullisesti poikkeus tapauksessa välttämättömän kiireellisuuden johdosta. HL 44 § määrittää, että kirjallisesta päätöksestä tulee ilmetä;

---

¹⁰¹ Nieminen 2013, 361.

¹⁰² Nieminen 2013, 361. ks. myös HE 225/2004 vp, 63.

¹⁰³ de Godzinsky 2013, 160.

¹⁰⁴ de Godzinsky 2013, 172-173. Lastensuojelun edunvalvontaa ei pidä sekoittaa holhoustoimen edunvalvontaan, laki holhoustoimesta 442/1999. Holhoustoimen mukainen edunvalvoja edustaa lasta taloudellisissa asioissa. Lastensuojelulain mukaisesta edunvalvojamääräyksestä huolimatta lapsen huoltaja vastaa edelleen lapsen talouteen liittyvistä asioista, ellei toisin määrätä ja näin ollen ole tarvetta hakea yleinen edunvalvontamääräys.

¹⁰⁵ de Godzinsky 2013, 160.

kuka viranomainen päätöksen on tehnyt ja päätöksen teon ajankohta, päätöksen välittömät asianosaiset, perustelut päätöksestä ja yksilöity tieto mihin asianosainen on velvoitettu taikka oikeutettu tai muutoin asian ratkaisu sekä yhteystiedot, jolta tarvittaessa asianosainen voi pyytää lisätietoa ratkaisusta. Päätös tulee antaa asianosaisille tiedoksi, tiedoksianto tapahtuu usein virkakirjeenä postitse. Tällöin katsotaan, että asianosainen on saanut tiedon seitsemäntenä päivänä siitä, kun päätös on toimitettu postin vietäväksi.¹⁰⁶

6.1 Keskeiset periaatteet lastensuojelussa

Lastensuojelussa ilmentyvät Euroopan ihmisoikeussopimuksen muodostamat keskeiset ajatukset lapsen edun periaatteesta sekä yksityiselämän ja perhe-elämän suojan periaatteesta. Molemmat periaatteet nähdään vahvoina ihmisoikeuskysymyksinä, mutta niiden ajautuessa ristiriitaan lastensuojelun tärkeimpänä periaatteena nähdään lapsen edun periaate. Näiden kahden tärkeän ihmisoikeusperiaatteen vuoksi lastensuojelun toiminta nähdään jännitteitä luovana viranomaistahona. Lasten oikeuksien sopimuksen 2 art., 6 art. ja 12 art. luovat niin kutsutun kolmen P:n ohjelman; protection, provision, participation.¹⁰⁷ Näiden säännösten mukaisesti on johdettu lastensuojelun periaatteet, jonka mukaan lapsen täytyy saada erityistä suojelua, oikeudenmukainen osuus taloudellisista voimavaroista yhteiskunnassa sekä varmistaa mahdollisuus lasta itseään koskevien asioiden suunnittelemiseen ja päätöksentekoon.¹⁰⁸

Lastensuojelulain peruslähtökohtina ovat; vanhempien vastuu, yhteiskunnan vastuu, lapsen etu, lapsilähtöisyys, varhainen tukeminen, avohuollon ensisijaisuus ja perheen jälleenyhdistäminen. Lainsäädännön ajatus lähtee liikkeelle siitä, että vanhemmilla on pääasiallinen vastuu lapsistaan. Perheellä on kasvatusvastuu lapsesta, ja tämän vuoksi oikeus toteuttaa kasvatusnäkömyksiä, jotka itse kokevat parhaaksi, kunhan kasvatus edistää lapsen kehitystä ja kasvua. Ristiriita lastensuojelun tärkeimmän edun, lapsen edun ja vanhempien kasvatusoikeuden välillä voi muodostua esimerkiksi, jos vanhempi käyttää ruumiillista kuritusta kasvatuskeinona. Mahdollisia ristiriitoja luovat myös, jos vanhempi on esimerkiksi päihteiden väärinkäyttäjä tai psyykkisesti häiriintynyt, jonka vuoksi lapsella on turvaton kotitilanne, johon lastensuojelun tulee puuttua. Yhteiskunnan vastuu lastensuojelussa voidaan nähdä kahdella tavalla. Ensimmäinen näkökulma on yleistä vastuuta, jotta perustuslain 19 § toteutuu, tulee julkisen vallan tukea perhettä lapsen huolenpidossa ja turvata lapsen yksilöllinen kasvu ja hyvinvointi. Toinen näkökulma on lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaisessa työskentelyssä. Tällöin yhteiskunnan vastuun voidaan nähdä alkavan, kun lapsen kasvuolot tai muutoin lapsen tilanne ei turvaa

¹⁰⁶ Rätty 2015, 115,117.

¹⁰⁷ Protection, provision, participation = suojelu, provisio, osallisuus.

¹⁰⁸ Taskinen 2010, 23-24 ks. HE 252/2006 vp, 41.

lapsen terveyttä tai kehitystä ja lastensuojelun tulee puuttua tilanteeseen lapsen edun ylläpitämiseksi.¹⁰⁹

Lastensuojelussa tehtyjen ratkaisujen on edistettävä lapsen etua. LOS 3 art. velvoittaa huomiomaan lapsen edun kaikissa julkisen ja yksityisen sosiaalihuollon, hallintoviranomaisten, tuomioistuinten sekä muiden lainsäädäntöelinten toimissa, kun suunnitellaan tai tehdään päätöksiä, jotka koskevat lapsia.¹¹⁰ LSL 4 §:n mukaan eri toimenpiteitä arvioitaessa ja ratkaisuja tehdessä on kiinnitettävä huomiota, että ne turvaavat lapselle; läheiset ihmissuhteet, hyvinvoinnin ja tasapainoisen kehityksen, iän ja kehitystason mukaista huolenpitoa ja valvontaa sekä ymmärrystä ja hellyyttä, toivomuksia vastaavan koulutuksen, henkisen ja ruumiillisen koskemattomuuden ja turvallisen kasvuympäristön, mahdollisuuden itsenäistymiseen vastuullisesti, mahdollisuuden olla osana omien asioiden päätöksenteossa ja myös vaikuttaa niissä sekä uskonnollisen, kulttuurisen ja kielellisen taustan huomioimisen.¹¹¹ Lain esitöissä kuvataan, että kaikilla LSL 4 §:n kohdilla on kokonaisarvioita tehdessä merkitystä. Lapsen etu ja lapsen oikeus osallisuuteen kietoutuvat hyvin vahvasti toisiinsa. Lain esitöissä todetaan, että ratkaisun lopputulos ei voi olla täysin lapsen edun mukainen mikäli lapsi, joka on iän ja kehitystasonsa mukaisesti kykeneväinen ilmaisemaan oman mielipiteensä ei ole sitä saanut tehdä tai sitä ei ole otettu huomioon päätöksenteossa. Lapsen edun tulisi lastensuojelulain mukaisesti olla laaja-alaista, kokonaisvaltaista ja aktiivista toimintaa, johon myös lapsi osallistuu. Hallituksen esityksessä aktiivisuus lapsen edun mukaisessa toiminnassa nähdään raportoinnin ja dokumentoinnin tärkeyden ja merkityksen pohjalta. Perusteluiden avulla voidaan näyttää toteen se, että lapsen etu on aktiivisesti toimenpiteissä mukana.¹¹²

Lapsilähtöisyysajattelun perustana lastensuojelussa on lapsen toivomusten ja mielipiteiden erityinen huomioiminen. Lastensuojelussa työskentelyn tulee lähteä lapsen tarpeista. Lastensuojelun työskentelyn pyrkimyksenä tulee mahdollisuuksien mukaan olla vuorovaikutuksellinen kommunikointi.¹¹³ Lapsen osallisuuden tasoja mielipiteen ilmaisussa ja päätöksentekoon vaikuttamisessa käsitellään aikaisemmassa luvussa 4 Lapsen oikeudet ja osallisuus yleisesti. Nämä samat osallisuuden tasot ilmentyvät lastensuojelunperiaatteissakin. Oikeuskirjallisuudessa sekä sen myötä oikeuskäytännössä on vakiintuneesti katsottu lapsen ilmaiseman tahdon saavan oikeudellisen merkityksen vain, jos tahdonmuodostaminen saa riittävät edellytykset.

---

¹⁰⁹ Taskinen 2010, 24-25.

¹¹⁰ Rätty 2015, 11.

¹¹¹ Rätty 2015, 8.

¹¹² HE 252/2006 vp, 117-118.

¹¹³ Taskinen 2010, 25-26.

Periaatetta kutsutaan lapsen perustelluksi mielipiteeksi.¹¹⁴ Lapsen mielipiteen ilmaisun taustalla tulee olla; ikä ja kehitystaso eli lapsen tulee olla asian laatuun verraten riittävän päätös-kykyinen, lapsi on saanut riittävän informaatio asiasta, lapsen tulee saada harkita asiaa huolellisesti sekä lapsen ilmaistua mielipiteensä on sen muodostuttava ilman manipulointia, tai- vuttelua tai pakkoa. Korkein oikeus on katsonut että, näiden lähtökohtien täytyttyä voidaan lapsen tahtoa arvioida juridisessa näkökulmassa merkityksellisesti.¹¹⁵

Lastensuojelun peruslähtökohtina nähdään myös avohuollon ensisijaisuus sekä perheen jäl- leenyhdistäminen. Näillä tarkoitetaan sitä, että lastensuojelun toimenpiteitä valittaessa tulee toimia sen vaihtoehdon mukaisesti, joka vähiten puuttuu lapsen tai perheen itsemääräämisoikeuteen. Ensisijaisesti avohuollon tukitoimenpiteitä tulisi hyödyntää ja toteuttaa palveluita, joilla pyritään tukemaan lapsen kasvua omassa kodissa. Erittäin tärkeää olisi pystyttyä huomaamaan milloin perhettä ei voida auttaa avohuollon toimenpiteillä ja joudutaan turvautumaan huostaanottoon. Kun sijaishuolto katsotaan tarpeelliseksi, se tulee järjestää ilman aiheetonta viivästystä. Sijaishuollon aikana lapsella on oikeus yhteydenpitoon vanhempiensa kanssa, mikäli tätä oikeutta ei jouduta määräaikaaisesti rajoittamaan. Sijaishuoltoa toteuttaessa tulee tavoitteena olla lapsen edun mukaisesti perheen jälleenyhdistäminen. Huostassapito tulee siis lopettaa, kun siihen ei nähdä olevan enää riittävää perustetta lapsen edun kannalta.¹¹⁶

Lastensuojelun työntekijät kuuluvat myös hallinto-oikeuden yleisten periaatteiden piiriin, periaatteet löytyvät hallintolain 2 luvun hyvän hallinnon perusteet 6 § hallinnon oikeusperiaatteista. Periaatteet nähdään olevan; yhdenvertaisuusperiaate, objektiviteettiperiaate, suhteellisuusperiaate, tarkoitussidonnaisuuden periaate sekä luottamuksensuojaperiaate. Nämä kyseiset periaatteet tulevat kaikessa viranomaistoiminnassa usein esille. Tässäkin opinnäytetyössä kyseisiä periaatteita on jo käsitelty rikosoikeudellisessa näkökulmassa. Lastensuojelun näkökulmasta periaatteet voidaan käsittää seuraavasti. Yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti lastensuojelussa asioivia tulee kohdella tasapuolisesti ja viranomaisen on noudatettava samanlaista ratkaisulinjaa päätöksissä. Objektiviteettiperiaate velvoittaa viranomaisen perustelevaan ratkaisun puolueettomasti, myös lapsen ja huoltajien on koettava, että lastensuojelun menettelyt ovat tasapuolisia. Suhteellisuusperiaate koetaan usein erittäin tärkeäksi lastensuojelussa. Lastensuojelussa ensisijaista on, että toimien kohteena olevien oikeuksiin puututaan mahdollisimman vähäisellä tavalla. Viranomaisen menetelmien on oltava sopivassa

---

¹¹⁴ *Informed consent* - periaate = *perustelu mielipide*.

¹¹⁵ Aaltonen 2009, 244. ks. myös Auvinen 2006, 390-.

¹¹⁶ Taskinen 2010, 27.

suhteessa tavoiteltavaan päämäärään. Tarkoitussidonnaisuuden periaate käsittää lastensuojelussa sen, että toimet ovat yksinomaan lastensuojelulaissa ilmenevien tavoitteiden mukaisia. Luottamuksensuojaperiaatteella varmistetaan luottamus viranomaisen toiminnan oikeellisuuteen, mikä tarkoittaa, että lastensuojelun toiminnan tulee olla johdonmukaista.¹¹⁷

6.2 Perheväkivalta lastensuojelullisena ongelmana

Perheväkivalta on vakava ongelma ja se velvoittaa viranomaiset toimenpiteisiin. Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksessa sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa ja Suomen perustuslaissa vaaditaan lasten suojelua väkivallalta. Myös kansallisessa lainsäädännössä rikoslaki määrää pahoinpitelystä aiheutuvista rangaistuksista ja lastensuojelulaissa säännökset määräävät mihin toimenpiteisiin lastensuojelun tulee ryhtyä, kun lapsen hyvinvointi ja turvallisuus vaarantuvat.¹¹⁸ Tästäkin huolimatta lapsiin kohdistuneet perheväkivaltarikokset jäävät usein näkymättömäksi lastensuojelussa. Tästä johtuen ei ole mahdollista saada täysin kattavaa tietoa siitä, kuinka paljon lastensuojelun työntekijät todellisuudessa tekevät töitä perheväkivaltaa kokeneiden lasten kanssa. Lastensuojelun työntekijät ovat tietoisia ongelmasta ja uskovat pahoinpitelyä tapahtuvan lastensuojelun asiakkaina olevissa perheissä, mutta pahoinpitely on näkymätöntä asiakastyössä, joten siihen on vaikea puuttua.¹¹⁹

Lastensuojelun toimivuuden kannalta on nimenomaisen tärkeää, että lastenneuvolat, päiväkodit ja koulut ovat ajan tasalla ja valmiita oma-aloitteisesti ohjaamaan lapsia ja perheitä käyttämään lastensuojelun erityispalveluja. Näin ongelmien kehittyminen ja muuttuminen jatkuvaksi fyysiseksi perheväkivallaksi voidaan estää, kun tarve lastensuojelulle havaitaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Palveluja tulisi kehittää niin, että lapsen, nuoren tai perheen erityistarpeet huomattaisiin varhain.¹²⁰ Lastensuojelutyön eettisen veloitteen voidaan kuvailla olevan ”ammattilaiset uskaltavat kohdata lapsen kanssa sen pahan, mitä lapsi kodissaan kohtaa sekä järjestää lapselle turvaa ja suojaa, mitä hän ei ehkä itse osaa edes pyytää.”¹²¹ Perheväkivaltaongelmissa ratkaisut harvoin löytyvät perheen sisällä, vaan väkivallan-

---

¹¹⁷ Hakalehto 2016, 34. ks. myös Rätty 2015, 10. PL 21 §:ssä säädetään oikeusturvasta ja hyvän hallinnon takeista. Jokaisella on oikeus asian käsittelyyn asianmukaisessa viranomaisessa ilman aiheutonta viivytystä. Lastensuojelussa perusteluvollisuudella on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta.

¹¹⁸ Eskonen 2005, 23.

¹¹⁹ Pösö 1995, 38-44.

¹²⁰ Sosiaali- ja terveysministeriö 2010:7, 82-83.

¹²¹ Eskonen 2005, 24. ks. myös Hurtig & Laitinen 2000.

tekijä sekä sen uhri tarvitsevat usein hyvin erilaista apua. Lastensuojelutyössä tulisi myös ottaa huomioon ne lapset, jotka eivät ole itse joutuneet väkivallan uhriksi vaan näkevät sen tapahtuvan esimerkiksi sisaruksille.¹²²

Lastensuojelutyön haasteena perheväkivaltarikoksissa on tapausten tunnistamisen lisäksi lasten avoin kuuleminen. Lapsi tulee ottaa vakavasti ja viranomaisten tulee huomata ja kuulla myös lapsen omia näkemyksiä ongelmien ratkaisemiseksi. Tämä vaatii ammattihenkilöiltä ideologiaa, joka mahdollistaa oman asiantuntijatietäjä aseman jakamisen lapsen kanssa. Usein ajatellaan, että työskentely lasten kanssa ja lapsen mielipiteiden kuuleminen on tarpeellista vain niissä tilanteissa kun sitä pidetään välttämättömänä. Uudenlaisen ja lapsiystävällisemmän asiakassuhteen rakentaminen vaatii lastensuojelun työntekijöiltä valmiutta keskittyä kuulemaan mitä lapsi todella koittaa kertoa.¹²³

Lastensuojeluun on tehtävä ilmoitus lapsen pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä, niiden epäilystä tai uhkasta sekä lapsen tarpeiden laiminlyönnistä, lapsen heitteillejättöstä tai muutoin lapsen huolenpidossa ja hoidossa esiintyvien puutteiden vuoksi. Ilmoitusvelvollisia LSL 25 §:n mukaan ovat viranomaiset, joihin kuuluvat muun muassa sosiaalihuolto, terveydenhuolto, poliisit, opettajat sekä monet muut viranomaistahot ja sosiaalipalvelujen, lasten päivähoiton tai terveydenhuollon palvelujen tuottajat sekä koululaisten aamu- tai iltapäivätoimintaa harjoittavat yksiköt. Lastensuojeluun tehtävän ilmoituksen tekemiseen oikeus taas on jokaisella kansalaisella, joka epäilee olevan tarpeen selvittää lapsen hyvinvointi perheessä. Ilmoituksen voi siis tehdä myös lapsi itse.¹²⁴ LSL 26 §:n mukaan palvelutarpeen arviointi tulee aloittaa ilmoituksesta viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä ja arvioinnin tulee valmistua viimeistään kolmessa kuukaudessa asian vireille tulosta. Lastensuojelun palvelutarpeen arvioinnin suorittaa sosiaalityöntekijä. Arvioinnissa selvitetään lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien mahdollisuutta huolehtia lapsen kasvatuksesta, riittävästä hoidosta ja turvallisesta kasvuympäristöstä.¹²⁵

Kansa on kokenut viime vuosina lastensuojelun suurien työmäärien sekä kiireen olevan huolestuttavalla tasolla. Vuonna 2017 yli tuhat lastensuojelun asiantuntijaa sekä alalle opiskelevia allekirjoitti adressin, joka annettiin kansanedustajille 20.11.2017. Kannanotossa vaaditaan

---

¹²² Eskonen 2005. 24-25.

¹²³ Eskonen 2005, 64-66.

¹²⁴ Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Lastensuojeluilmoitus ja sen tekeminen.

¹²⁵ Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2016. Lastensuojelun tarpeen selvittäminen.

lastensuojelun resursseja kuntoon, jotta lapsille määrätty oikeudet voivat toteutua lastensuojelussa.¹²⁶ Varsinaisia lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiakasmääriä rajaavia mitoituksia ei ole. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestön Talentian suosituksia lastensuojeluun on; korkeintaan 1-2 lapsen perheitä 30 yhtä sosiaalityöntekijää kohden tai korkeintaan 40 lasta sosiaalityöntekijää kohden.¹²⁷

Toukokuussa 2012 lastensuojelun asiakkaana olleen perheen 8-vuotias tytär kuoli isänsä ja tämän naisystävän jatkuvan fyysisen väkivallan seurauksena. Lapsen tilanteesta tehtiin yhteensä 11 lastensuojeluilmoitusta ja lapsi olikin hetken isänsä luota pois sijoitettuna, kunnes sosiaaliviranomaiset palauttivat lapsen isälleen asumaan, vaikka lapsi itse oli kotiinpaluuta vastaan. Pian tämän jälkeen lapsi kuoli äärimmäisen väkivallan johdosta kotiinsa. Isä sekä hänen naisystävä tuomittiin murhasta elinkautiseen vankeusrangaistukseen.¹²⁸ Heinäkuussa 2015 Helsingin käräjäoikeus tuomitsi kaksi sosiaalityöntekijää virkavelvollisuuden rikkomisesta tapauksen johdosta. Rikoslain 40 luvun 10 §:n mukaan tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta rangaistukseksi tuomitaan varoitus tai sakko. Tuomiopäätös perusteltiin sillä, että sosiaalityöntekijöiden olisi pitänyt ryhtyä kiireellisiin lastensuojelutoimenpiteisiin useiden lastensuojeluilmoitusten vuoksi, jotka olivat tulleet lapsen koululta sekä naapureilta.¹²⁹ Marras-kuussa 2017 lastensuojelun asiakkaana olleen 3-vuotiaan tytön isä puukotti lapsensa hengiltä. Tämä tapaus herätti taas vahvasti keskustelua siitä, olivatko sosiaaliviranomaisen resurssit liian vähäiset ennalta ehkäisemään tämän kaltainen tapahtuma ja puuttumaan vakavasti perheen äidin ilmoittamaan huoleen lapsen isää koskien. Poliisin tekemässä tutkinnassa todettiin, etteivät viranomaiset olleet laiminlyöneet tehtäviään perheen osalta.¹³⁰

Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila kertoo, että hänen luottonsa lastensuojelun toimenpiteisiin on vähissä. Kurttila antoi haastattelun Helsingin käräjäoikeudessa olevan vanhempien lapsen kohdistaman törkeän pahoinpitelyn ja vapaudenriistotapauksen tiimoilta. Tapauksen kerrotaan tulleen ilmi, kun kolmesti lastensuojeluilmoituksen tehnyt kansalainen otti yhteyttä

---

¹²⁶ Paunonen 2017. Yli 1000 nimen kannanotto huutaa huolta lastensuojelun surkeasta tilasta ”Meillä on hirveä hätä”.

¹²⁷ Terveystieteiden tutkimuskeskus 2017. Lastensuojelun toimijoiden tehtävät, kelpoisuus, tehtävä rakenne, mitoitus ja täydennyskoulutus.

¹²⁸ Iltalehti 2013. Pikkutyttö kuolema käräjillä. ”Suomen rikoshistorian iljettävin tapaus”.

¹²⁹ Helsingin uutiset 2015. Kahdelle tuomio Eerika-oikeudenkäynnissä - yhdeksän syytteet hylättiin.

¹³⁰ STT 2018. Poliisi sai valmiiksi Porvoon pikkutyttö murhatutkinnan - viranomaisia ei epäillä laiminlyönneistä.

toimittajaan, koska mitään ei tapahtunut lastensuojeluilmoituksista huolimatta. Kun kansalainen ilmoittaa viranomaiselle huolensa lapsen hyvinvoinnista, ei sitä saa jättää tutkimatta toteaa Kurttila haastattelussa. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ajaa tällä hetkellä lakimuutosta, jossa lastensuojelussa työntekijää kohden asiakkaiden yläraja olisi kaksikymmentä. Lapsiasiavaltuutettu kokee, että koko lastensuojelun toiminta on uudistettava ennen kuin määrärahojen lisäämisellä on vaikutusta toiminnassa.¹³¹

7 Tilastotietoa lapsiin kohdistuneista perheväkivaltarikoksista sekä oikeuskäytäntöä

Vuonna 2011 voimaan tulleen rikoslain 21 luvun 16 §:n syyteoikeus lakimuutoksen johdosta pahoinpitelyrikokset perheen sisällä ovat lisääntyneet kirjatuissa rikostilastoissa.¹³² Hallituksen esityksen mukaisesti rikoslakia muutettiin siten, että lievä pahoinpitely alaikäistä tai läheistä kohtaan muuttuu virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi.¹³³ Lievä pahoinpitely on pääsääntöisesti asianomistajarikos, mutta syyttäjä saa nostaa syytteen, jos lievä pahoinpitely on kohdistunut; alle 18-vuotiaaseen henkilöön, uhri on tekijän aviopuoliso tai entinen aviopuoliso, sisarus tai sukulainen suoraan alenevassa tai ylenevässä polvessa tai henkilö joka asuu tai on asunut tekijän kanssa samassa taloudessa tai on muuten näihin perusteisiin rinnastettavissa läheinen henkilö. Virallisen syytteen alaisuuteen kuuluvat myös lievät pahoinpitelyrikokset työtehtäviä hoitaneeseen henkilöön.¹³⁴

Kuviossa 2 ”Perhe- ja lähisuhdeväkivalta, rikoksena ilmoitettu muuttujina vuosi, rikos, uhrin ja epäillyn suhde ja uhrin ikä” kuvataan vuonna 2016 poliisille tietoon tulleet huoltajan tekemät pahoinpitelyrikokset, kun uhrina on alaikäinen lapsi.¹³⁵ Kuviossa nähdään pahoinpitelyrikokset lievästä törkeään jakaantuen uhrin iän, joko 0-14 vuotiaiden tai 15-17 vuotiaiden mukaan.

---

¹³¹ Hujanen 2018. Lapsiasiavaltuutetulta järeitä sanoja lapsen vakavasta pahoinpitelysyyttestä: ”Luotto on loppu, lastensuojelu on rikki”.

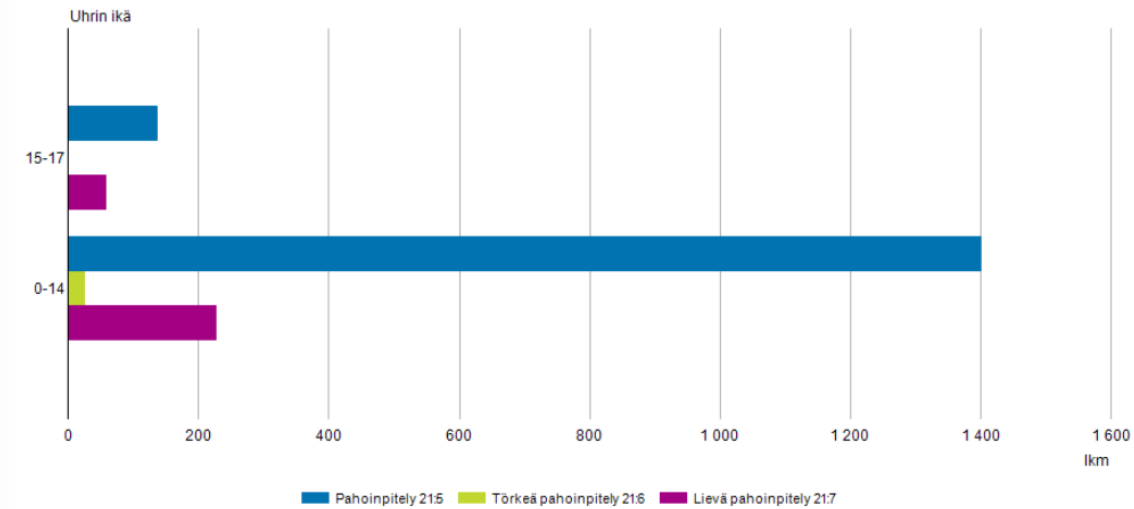
¹³² Tilastokeskus 2015. Perhe- ja lähisuhdeväkivallasta noin neljännes kohdistuu lapsiin. Epäilyistä perheväkivallan tekijöistä hieman alle puolet olivat tekohetkellä päihteiden vaikutuksen alaisena.

¹³³ HE 78/2010 vp, 1.

¹³⁴ HE 78/2010 vp, 26.

¹³⁵ Kuviossa nähdään epäilyt pahoinpitelyrikokset, jotka ovat olleet poliisin esitutkinnassa. Kuvio ei tuo esille rikoksesta tuomittujen määrää.

Perhe- ja lähisuhdeväkivalta, rikoksena ilmoitettu muuttujina Vuosi, Rikos, Uhrin ja epäillyn suhde ja Uhrin ikä

Kuvio 2 Perhe- ja lähisuhdeväkivalta, rikoksena ilmoitettu muuttujina vuosi, rikos, uhrin ja epäillyn suhde ja uhrin ikä. ¹³⁶

Vuonna 2016 lapsen huoltajan tekemiä RL 21:5 §:n mukaisia pahoinpitelyitä oli poliisin tutkimuksessa yhteensä 1539, joista 1402 kohdistui 0-14 vuotiaaseen lapseen ja 137 kohdistui 15-17 vuotiaaseen nuoreen. RL 21:6 §:n mukaisia törkeitä pahoinpitelyitä kirjattiin poliisin tietoon 26, joista kaikki olivat kohdistuneet 0-14 vuotiaaseen lapseen. RL 21:7 §:n mukaisia lieviä pahoinpitelyjä tuli ilmi 287, joista 228 kohdistui 0-14 vuotiaaseen lapseen ja 15-17 vuotiaaseen nuoreen 59 kappaletta.¹³⁷ Kaikki perheväkivaltaa koskevat tapaukset eivät päädy poliisin tietoon ja sitä kautta rikostilastoihin. Perheväkivaltatutkimuksissa on tullut esille, että viranomaistahojenkin osalta väkivaltatapausten tunnistaminen ja niihin puuttuminen on puutteellista ja epävarmaa. Viranomaistyöskentelyssä resurssien puute nousee huolen aiheeksi siinä, kuinka pitkälle väkivallan perheessä täytyy edetä ennen kuin joku puuttuu asiaan.¹³⁸

Opinnäytetyössä jo aikaisemmin esille tullut korkeimman oikeuden ennakkopäätöksen KKO 1993:151 johdosta voidaan pitää selkeänä, että Suomen oikeuskäytännössä lapsen ruumiillinen kuritus katsotaan pahoinpitelynä ja väkivaltana. Tapauksessa lapsen toinen huoltaja oli kasvatustarkoituksessa antanut lapselle luunappeja ja tukistanut häntä useita kertoja ajalla 1.1.-31.7.1990, näin aiheuttaen kipua lapselle. Lapsi oli tapahtuma hetkellä 6-vuotias eikä näin ol-

¹³⁶ Tilastokeskus 2017. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta, rikoksena ilmoitettu 2016.

¹³⁷ Tilastokeskus 2017. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta, rikoksena ilmoitettu 2016.

¹³⁸ Ellonen 2010, 81-83.

len ikänsä ja kehitystasonsa johdosta kyennyt puolustamaan itseään. Syyttäjä kuvaili tapauksen aiheuttaneen lapselle kivun lisäksi myös turvattomuutta ja pelkoa kotiolosuhteissa. Lahden raastuvanoikeus tuomitsi vuonna 1991 huoltajan pahoinpitelyyn sekä maksamaan korvausta kivusta ja särystä lapselle 4 000 markkaa. Hävinnyt vastapuoli valitti Kouvolan hovioikeuteen ja haki muutosta tuomioon perustellen, että ei ole näytetty toteen, että kipua olisi aiheutunut muutoin kuin kasvatustarkoituksessa. Vastapuoli myös vetosi siihen koska oli asunut yhdessä lapsen äidin kanssa, näin uskoen että hänellä on oikeus käyttää kuritusvaltaa lapseen. Vuonna 1992 hovioikeus hylkäsi syytteen sekä vapautti vastapuolen velvollisuudesta suorittaa korvaukset kivusta ja särystä lapselle. Valituslupa myönnettiin korkeimpaan oikeuteen ja korkein oikeus teki asiassa ratkaisun vuonna 1993. Korkeimman oikeuden päätöslauselmassa hovioikeuden päätöstä muutetaan ja huoltaja tuomitaan lievistä pahoinpitelystä 600 markan sakkoihin. Hovioikeuden päätös korvausvelvollisuudesta jää pysyväksi. Tuomion perusteluissa korkein oikeus totesi, että lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta säädetyn lain 1 luvun 1.3 §:n mukaan lasta ei saa kurittaa ruumiillisesti, alistaa tai muutoin kohdella loukkaavasti. Hallituksen esityksen (HE 224/1982 vp) perusteluissa on todettu, että lain nimenomaisena tarkoituksena on vahvistaa se, että säännöksen voimaan tultua lapsen huoltajalla ei ole oikeutta kuritusväkivaltaan. Näin ollen lapsen huoltaja syyllistyi rikoslain 21 luvun 7 §:n mukaisesti lievään pahoinpitelyyn. Korkein oikeus totesi, että näyttämättä on jäänyt se, että lapselle olisi aiheutunut menettelystä kipua tai että olisi ollut syytä pelätä terveytensä ja henkensä vuoksi.

Toisena esimerkkinä perheväkivallasta otan esiin käräjäoikeudessa lainvoimaisen tuomion saaneen tapauksen. Syytteen mukaan lapsen toinen huoltaja oli tehnyt ajalla 1.1.2014-20.5.2015 silloin 10-11-vuotiaalle lapselleen ruumiillista väkivaltaa tukistamalla, kerran lyömällä pään sohvan selkänojaan, lyömällä pään leipäpussia vasten sekä hieromalla kerran tomaatin vasten lapsen kasvoja. Asianomistaja vaati, että vastapuoli tuomitaan pahoinpitelystä ja määrätään korvaamaan kivusta ja särystä 800 euroa. Vastaaja kiisti lapsen vaatimukset perusteelta sekä määrältä. Lapsen kuulustelukertomukset olivat hyvin yksityiskohtaisia ja lapsen osalta haastattelussa ei ilmennyt motiivia asioiden vääristelystä. Väkivaltateot olivat tapahtuneet muun muassa, kun lapsi oli unohtanut ulkohousut kouluun tai kun lapsi oli unohtanut leipäpussin pöydälle auki ja perheen koira oli syönyt leivät. Käräjäoikeus piti luotettavana ja riittävänä lapsen iän ja kehitystason mukaisesti tämän ymmärrystä tapahtuneista asioista. Toteen ei näytetty väkivallan olleen voimakasta, jonka vuoksi väkivalta voitiin nähdä vähäisenä. Kuitenkin pahoinpitelyt olivat toistuvia ja johtuen lapsen erityisestä luottamussuhteesta huoltajaansa, pahoinpitelyjen ei katsottu kokonaisuusarviona olevan vähäistä. Huoltaja tuomittiin rikoslain 21 luvun 5 §:n mukaan pahoinpitelystä 35 päivän sakkorangaistukseen sekä määrät-

tiin maksamaan lapselle kivusta ja särystä aiheutuen 600 euroa. Vastaja valitti hovioikeuteen. Hovioikeus ei myöntänyt asiassa jatkokäsittely lupaa ja tuomio tuli lainvoimaiseksi 1.11.2016.¹³⁹

8 Julkisten oikeusavustajien haastattelun analysointi

Perheväkivallan kohteeksi joutuneen lapsen kanssa työskentelyn toimintamallia varten opinäytetyössä toteutettiin pienellä otannalla haastattelu julkisille oikeusavustajille heidän näkemyksistään sekä kokemuksistaan lasten kanssa työskentelystä. Haastattelun tarkoituksena oli saada näkökulmia ja huomiota kehitystarpeisiin lasten kanssa työskentelystä avustajien kokemusten kautta. Haastatteluun osallistui viisi avustajaa, joten otanta on hyvin suppea, jonka vuoksi tutkimustulokset eivät ole vahvoja ja muuttumattomia vaan suuntaa antavia näkemyksiä. Seuraavaksi avaan haastattelun vastauksia yleisesti yhteenvetona kaikkien haastattavien vastausten perusteella.

Kysymys 1: Koetko omien työtapojen/menetelmien poikkeavan, kun edustettavana on lapsi väkivaltarikoksessa ja vastapuolena lapsen huoltaja. Kerro lyhyesti miksi, ja jos poikkeavat niin kuinka?

Vastaukset yhteenvetona: Poikkeamia työtavoissa ilmenee etenkin siinä mitä ja miten lapselle puhutaan. Lapsen iän ja kehitystason merkitys nousee vahvasti esille. Rauhallisuuden korostaminen omassa työskentelyssä sekä asioiden perusteellisempi selittäminen alaikäiselle päämiehelle koetaan tärkeäksi. Myös oma työnkuva ja työhön liittyviä tehtäviä on hyvä tuoda esille. Lapsen tarkkaavainen kuuntelu ja johdattelun välttely ovat tapaamisessa tärkeää. Pieniä lapsia harvoin edes tavataan henkilökohtaisesti, vaan asiat hoidetaan edunvalvojan sijaisen kautta.

Kysymys 2: Mitä asioita mielestäsi ei oteta tarpeeksi huomioon lapsen edustustilanteissa?

Vastaukset yhteenvetona: Viranomaisyhteistyö sosiaalitoimen ja poliisin kanssa koetaan liian etäisenä. Avustajien hoitaessa lainopillista puolta, ei heillä välttämättä ole tietoa ollenkaan sosiaalitoimessa lapsen asioista vastaavista henkilöistä. Kysymyksestä heräsi myös mielenkiintoa poliisin kuulustelukäytänteistä lapsiasioissa ja mahdollisuudesta saada lisätietoa lapsen

---

¹³⁹ Edilex- toimitus, 2016. Tukisti lasta, löi lapsen pään leipäpussia ja sohvan selkänojaa vasten sekä hieroi tomaattia vasten lapsen kasvoja - isä tuomittiin lapsen kertomuksen perusteella pahoinpitelystä sakkoihin.

kuulusteluihin liittyen, jotta omaa työtä voisi kehittää toisen viranomaisen ohjeiden ja mallien avulla. Esille nousi myös lasten lojaalisuus vanhempia kohtaan ja sitä kautta se, että lapsen esittämä mielipide rikoksen vakavuudesta voi poiketa hyvinkin paljon todellisuudesta. Oman mielentilan asettaminen lapsen tapaamiseen sopivaksi nousi myös esille.

Kysymys 3: Tuleeko muuta mieleen työskentelystä perheväkivaltaa kohdanneen lapsen kanssa?

Vastaukset yhteenvetona: Koulutustarve nousi vahvasti esille. Mikäli olisi mahdollisuus osallistua koulutukseen lapsen kanssa työskentelystä, niin lähes kaikki kokisivat sen tarpeelliseksi. Edelleen myös asiantuntijoiden menetelmistä kuinka lasta kuulustellaan, haluttaisiin lisätietoa. Lapsiasioissa koulutusta tulisi lisätä kaikilla viranomaistahoilla.

Tehdessäni haastattelua esille nousi selkeästi samoja teemoja jokaisen julkisen oikeusavustajan kohdalla. Yksilöllisiä näkemyksiä ja kokemuksia oli myös jokaisella haastateltavalla sen mukaan, kuinka paljon tämän kaltaisia tapauksia on itselle tullut vastaan. Eniten esille tuotiin lapsen iän ja kehitystason huomioimista lapselle asioiden ilmaisemisessa sekä jokainen otti esiin lapsen lojaalisuuden vanhempiaan kohtaan. Työskentelyn koetaan lasten kanssa olevan erilaista ja haastavampaa. Koulutusmahdollisuuksia työskentelystä lasten ja muutoinkin haavoittuvassa asemassa olevien kanssa pidettäisiin hyödyllisenä. Muiden viranomaistahojen, etenkin sosiaalitoimen ja poliisin työskentelyyn liittyvät asiat koettiin omassa työssä etäiseksi ja niitä kohtaa useammalla heräsikin kiinnostusta. Yksi haastateltava julkinen oikeusavustaja kiteytti mielestäni hyvin tämänkin opinnäytetyön sisällön; ” Ei pitäisi katsoa vaan pelkästään sitä rikosjuttua, vaan lapsen etua kokonaisuudessaan.”

9 Perheväkivallan kohteeksi joutuneen lapsen kanssa työskentely- toimintaohje lasta avustaville ¹⁴⁰

Väkivaltaa kohdanneen lapsen kanssa työskentely voi olla haasteellista henkilöille, joilla lapsen kohtaamiseen ei ole koulutusta taustalla. Lapsen avustaminen rikosoikeudellisessa asiassa voi juridiikan näkökannalta olla prosessuaalisesti hyvin samanlaista, kuin kenenkä tahansa muun, mutta muuten työskentely voi tilanteesta riippuen erota hyvinkin paljon. Poikkeuksia

---

¹⁴⁰ Toimintaohjeen laadintaan on hyödynnetty opinnäytetyöprossin aikana kirjallisuuden kautta opittua teoriaa sekä haastattelunjohtopäätöksiä. Toimintaohjeessa voidaan nähdä ilmentyvän myös LOS 12 art. lapsen oikeus tulla kuulluksi ja oikeus mielipiteeseen. Lapsella on oikeus osallisuuteen myös yksityisoikeudellisessa tuomioistuinasiansa hänen iän ja kehitystasonsa mukaisella tavalla. Toimintamalliin on lisäksi otettu näkökulmia sosiaalityön sekä poliisityön tueksi laadituista työskentelyohjeista. THL 2014. Työn tueksi, kysy ja kuuntele sekä THL 2017. Työn tueksi, lapsen tukeminen. Haaste 2/2011, Niemi 2011. Poliisin työ lasten parissa on myös huolenpitoa.

menettelysäännöksistä on lapsen kuulustelusta poliisin esitutkinnassa sekä henkilötodistelusta oikeudenkäynnissä. Nämä poikkeukset ovat tietenkin tuttuja julkisille oikeusavustajille, joilla on oikeustieteelliset opinnot tietotaitojensa perustana. Opinnäytetyössä tehdyn haastattelun pohjalta nousi esille, että julkisten oikeusavustajien sosiaaliset taidot työskennellä lasten kanssa ovat hyvin yksilöllisiä, eikä niitä kehitetä koulutuksessa. Seuraavaksi työssä käsitellään opiskellun teorian pohjalta nimenomaan niitä taitoja, kuinka kohdata lapsi oikeusapuasiassa ja kuinka lapsen kanssa tulisi työskennellä, jotta kokemus olisi lapselle mahdollisimman neutraali ja helppo.

Lapset usein helposti syyllistävät itseään vanhempien väkivallasta, sillä lapsi on hyvin lojaali vanhempiansa kohtaan. Lapsen avustajan/edustajan ja lapsen välinen luottamus auttaa lasta ilmaisemaan avoimemmin vaikeita asioita. Perheväkivallan kohteeksi joutuminen on traumatisoiva tekijä lapsen elämässä ja tämän vuoksi lasta avustavien juristien on tärkeää huomioida seuraavia ohjeita työskentelyssä. Seuraavana esittelen toimintaohjeen asiakastapaamisesta väkivaltaa kohdanneen lapsen kanssa.

1. Istu lapsen kanssa samalla tasolla. Pyri välttämään pelottavia, uhkaavia asentoja tai äänensävyä.

- Lapselle tulee näin turvallisempi ja luottamusta herättävämpi ympäristö.

2. Ota kontakti lapseen ja kerro mitä teet työksesi.

- Taustakysymyksinä voi toimia esimerkiksi kysymykset yleisvoinnista; mitä teet päivisin, ketä perheeseen kuuluu, pelkäätkö jotakin?
- Kerro lapselle hänen ikää ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla mitä ammattisi tarkoittaa.

3. Ota väkivalta puheeksi, kerro miksi kysyt asiasta.

- Älä tuomitse väkivallan tekijää, lapsi on hyvin lojaali vanhempia kohtaan ja peilaa itseään heihin, joten vanhemman loukkaaminen vahingoittaa myös lapsen omanarvontuntoa.
- Kerro lapselle hänen ikää ja kehitystasoa vastaavalla tavalla minkä vuoksi sinun tulee kysyä väkivallasta.

4. Kerro lapselle miksi kokemuksista tulee kertoa.

- Lapsi ei välttämättä itse ymmärrä, että ulkopuolinen henkilö voi auttaa häntä sekä hänen perhettään tilanteessa.

5. Älä lupaa ettetkö voisi kertoa mitään asioita kellekään.

- Kerro lapselle, että keskustellut asiat ovat luottamuksellisia, mutta voit joutua mahdollisesti toiselle viranomaiselle kertomaan jotakin asioita lapsen edun vuoksi. Lapselle tämä on paljon parempi vaihtoehto, kuin kokea, että taas yksi aikuinen on pettänyt hänen luottamuksen.

6. Kerro lapselle, että on rohkea teko kertoa perheväkivallasta.

- Avustajan tehtävä on ottaa väkivalta puheeksi ja näin antaa myös lapselle mahdollisuus kertoa kokemuksistaan. Lapsi harvoin suoraan itse osaa, uskaltaa tai haluaa ottaa kokemuksiaan väkivallasta puheeksi.

7. Ota kantaa. Kerro lapselle, että väkivalta ei ole missään tilanteessa oikein.

- Väkivallan väärä ei ole itsestäänselvyys kaikille lapsille. Tuo ilmi, että ei ole syytä joka oikeuttaisi väkivaltaan.

8. Nimeä väkivalta.

- Lapsi vaistoa jos häneltä koitetaan peitellä asioita. Kerro lapselle hänen iän ja kehitystason mukaisesti mitä tapahtunut väkivalta ja rikos tarkoittavat.
- Lapselle kokemusten nimeäminen voi edesauttaa lapsen prosessointia asiasta.

9. Kerro mitä tiedoilla tehdään.

- Lapsi voi olla epätietoinen tulevaisuudesta. Kerro mihin lapsen antamia tietoja tullaan käyttämään.
- Totuutta ei tarvitse muunnella. Kerro lapsen kehitystasoa vastaavasti ja hänen ymmärtämillään sanoilla mitä rikosprosessi tarkoittaa.
- Lapselle turvallisuuden tunnetta luo tieto tulevasta.

10. Merkitse omat kysymyksesi ja lapsen kertomus mahdollisimman täsmällisesti asiakastietojärjestelmään.

- Tämä edesauttaa omaa työskentelyäsi ja mahdollista viranomaisyhteistyötä.

10 Yhteenveto

Kansainvälisten perus- ja ihmisoikeuksien ja Suomen kansallisen lainsäädännön perusteella voidaan todeta, että lapsen asema yhteiskunnassa itsenäisenä oikeussubjektina on haluttu turvata. Lapsen etu ilmenee kansainvälisissä sopimuksissa sekä useissa kansallisissa laeissa. Lapsen etua ei kuitenkaan määritellä täysin yksiselitteisesti missään laissa. Tarkempia avauksia käsitteestä löytyy kuitenkin lainvalmisteluaineistoista. Koska lapsen edun periaatetta ei ole yksiselitteisesti määrittely, jää käytännössä lainsoveltajalle mahdollisuus hyvinkin laajaan tulkintaan. Nähdäkseni, tämä mahdollistaa lainsoveltajalle tapauskohtaisemman kokonaisharkinnan siitä, mikä on tilanteessa lapsen eduksi. Lapsen edun valvonta kuuluu pääsääntöisesti lapsen huoltajalle, mutta viranomaisella on velvollisuus turvata lapsen etu tilanteissa, joissa huoltaja nähdään siihen kykenemättömäksi tai esteelliseksi. Viranomaisen tulee aina arvioida tilanne siitä näkökulmasta, missä lapsen etu toteutuu.

Lasten oikeuksien sopimuksen mukaan lapsen osallistuminen itseään koskevaan päätöksen tekoon nähdään yhtenä lapsioikeudellisena kulmakivenä. Lainsäädännössä ilmenee usein ilmaisu, lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Yleisenä toimintaohjeena voidaan kuitenkin lainsäädännön näkökulmasta pitää 12 vuoden ikää, jolloin lapsi nähdään tarpeeksi kehittyneeksi vaikuttamaan itseään koskevien asioiden päätöksentekoon. Tämä kuitenkin tulee aina

arvioida tapauskohtaisesti. Lasten oikeuksien sopimus määrittää osallisuuden tasot, jonka mukaan lapsen tulee saada osallistua vähintään informaation tuottajana.

Rikosprosessissa lapsen haavoittuvaisuus otetaan erityisesti huomioon. Toimenpiteet poliisin esitutkinnassa rikosasian selvittämistä varten tulee aina olla lievimmän haitan- periaatteen mukaisia, eli mahdollisimman vähäistä haittaa aiheuttavia. Lasten kohdalla tämä sääntö korostuu. Tavoitteena on, että lasten todistuskertomukset ottavat vastaan niihin perehtyneet asiantuntijat. Lasten kuulustelukertomukset esitutkinnassa pääsääntöisesti ääni- tai videotallennetaan, jotta oikeudenkäynnissä todistamisesta ei aiheutuisi lapselle aiheutonta vahinkoa. Tuomioistuinkäsittelyssä rikosoikeudellisiin ratkaisukriteereihin ei vaikuta lapsen etu, vaan lapsen etu turvataan muutoin prosessin aikana.

Perheväkivallan muotoja on useanlaisia. Perheväkivaltaa voi esiintyä esimerkiksi fyysisenä, seksuaalisena, henkisenä, taloudellisenä tai laiminlyönnin johdosta. Työssä käsitelty huoltajan lapseen kohdistama fyysinen väkivalta alkaa usein kuritusväkivallasta. Kansallisessa lainsäädännössä on säännelty, ettei lasta saa kurittaa tai kohdella muutoin loukkaavasti. Tämä säännös siis kieltää myös kuritusväkivallan käyttämisen kasvatukseen. Opinnäytetyön johtopäätöksenä näen, että viranomaistahoissa perheväkivaltatapausten tunnistaminen on hieman puutteellista. Koen, että lastensuojelun resurssit eivät ole täysin riittäviä tutkimaan lain vastain edellytyksin kaikki lastensuojeluilmoitukset. Myös arviointi lastensuojelun asiakkaana olevien perheiden uusista ja muuttuvista palvelutarpeista on tärkeää perheväkivallan ehkäisemiseksi ja tämän tulisi lastensuojelutyössä korostua enemmän.

Opinnäytetyössä toteutettu haastattelu tehtiin viidelle julkiselle oikeusavustajalle, jonka vuoksi haastattelun vastauksia ei tule pitää täysin muuttumattomana tutkimustuloksena. Tämän vuoksi haastattelun vastauksia analysoidaan opinnäytetyössä suppeasti. Haastattelussa kuitenkin nousi paljon samoja teemoja esille. Näiden tulosten perusteella näen, että lasta asianomistajana perheväkivaltarikoksessa avustavien juristien tulisi saada lasten kanssa työskentelyyn työpaikan puolesta koulutusta halutessaan. Haastattelussa ilmeni, että lasten kanssa työskentely koetaan erilaiseksi, mutta ei täysin osata nimetä tapoja siihen, kuinka lapsen kanssa tulisi toimia. Haastattelussa nousi myös esille viranomaisyhteistyön riittämättömyys ja myös lievä epätietoisuus siitä, milloin avustajan tulisi itse ottaa yhteyttä lapsen asioihin liittyen lastensuojeluun.

Lähteet

Kirjallisuus ja artikkelit

Aaltonen, A. 2009. Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa. Edita. Helsinki.

Auvinen, M. 2006. Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana asiantuntijana. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. N:o 272. Helsinki.

Bardy, M. 2009. Lastensuojelun filosofia ja käytäntö. Aaltonen, S., Bardy, M., Barkman, J., Eronen, T., Friis, L., Heino, T., Heinonen, H., Hyytinen, R., Kaikko, K., Kiuru K., Känkänen, P., Muukkonen, T., Oranen, M., Peltonen, I., Pirinen, A., Pösö, T., Reinikainen, S., Sinko, P., Tolonen, T. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Suomen yliopistopaino Oy. Helsinki.

de Godzinsky, V. 2014. Lapsen etu ja osallisuus tahdonvastaisissa huostaanottoasioissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 267. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.

de Godzinsky, V. 2014. Lapsen etu ja osallisuus tahdonvastaisissa huostaanottoasioissa. de Godzinsky, V., Hakalehto-Wainio, S., Iivonen, E., Koulu, S., Lohiniva-Kirkelä, M., Mikkola, T., Mustasaari, S., Mäntylä, N., Nieminen, L., Pajulampi, H., Pollari, K. Teoksessa Lapsioikeus murroksessa. Lakimiesliitto. Helsinki.

Ellonen, N. 2016. Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Poliisiammattikorkeakoulu. Tampere.

Ellonen, N., Kääriäinen, Juha., Salmi V., Sariola H. 2008. Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9.luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 71 ja Oikeuspoliittisen Tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 87. Tampere.

Eskonen, I. 2005. Perheväkivalta lasten kertomana. Tampereen yliopistopaino Oy - Juvenes Print. Tampere.

Hakalehto, S. 2016. Johdatus lapsen oikeuksiin lastensuojelussa. Araneva, M., Hakalehto, S., Helander, M., Koulu, S., Murto, L., Nyrhinen, A., Pollari, K., Saastamoinen, K., Salminen, K., Sormunen, M., Toivonen, V., Tolonen, H. Teoksessa Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Kaupakamari. Helsinki.

Hallberg, P. 2011. Perusoikeusjärjestelmä. Hallberg, P. Karapuu, H., Ojanen, T., Scheinin, M., Tuori, K. Viljanen, V. Teoksessa Perusoikeudet. WSOYpro. Helsinki.

Hart, R. 1992. Children's Participation. From tokenism to citizenship. Innocent essays No. 4. Florence, UNICEF.

Hirvelä, P. 2007. Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. WSOY. Helsinki.

Hirvelä, P. 1997. Lapsi rikosprosessissa - erityisesti inestien todistamisen ongelmat. WSOY. Porvoo.

Honkatukia, P. 2011. Uhrit rikosprosessissa - haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 252. Hakapaino Oy. Helsinki.

Humppi, S. & Ellonen, N. 2010. Lapsiin kohdistuva väkivalta ja hyväksikäyttö - tapausten tunnistaminen, rikosprosessi ja viranomaisten yhteistyö. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 40/2010. Tampereen yliopistopaino- Juvenes Print Oy. Tampere.

Jokela, A. 2008. Rikosprosessi. Talentum. Helsinki.

Kangas, U. 2013. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Talentum. Helsinki.

Karttunen, T. Laasanen, H. Sippel, L. Uitto, T & Valtonen, M. 2015. Juridiikan perusteet. Sanoma Pro Oy. Helsinki.

Kurttila, T. 2018. Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle. K 5/2018vp.

Mikkola, T. 2012 Kansainvälinen lapsioikeus. Sanoma Pro Oy. Helsinki.

Nieminen, L. 2013. Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe. Talentum. Helsinki.

Ojanen, T. ja Scheinin, M. 2011. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Suomen perusoikeusjärjestelmä. Hallberg, P. Karapuu, H., Ojanen, T., Scheinin, M., Tuori, K. Viljanen, V. Teoksessa Perusoikeudet. WSOYpro. Helsinki.

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki.

Pajulammi, H. 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Talentum. Helsinki.

Pösö, T. 1995. Lasten pahoinpitely lastensuojelussa - ollakko vaiko eikö olla? Jokinen, A., Juhila, K., Pösö, T. Teoksessa Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat: konstruktionistinen näkökulma. Sosiaaliturvan keskusliitto. Helsinki.

Räty, T. 2015. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Edita. Helsinki.

Saarenpää Ahti, 2012. Henkilö- ja personallisuus oikeus. Tammilehto, T., Halttunen, R., Kuusikko, K., Tammi-Salminen, E., Mikkola, T., Mäkelä, S., Saarenpää, A. Teoksessa Oikeusjärjestys Osa 1. 8 täydennetty painos. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja. Rovaniemi.

Scheinin, M. 1995. Yleisjohdanto- Ihmisoikeussopimuksista ja muista ihmisoikeusasiakirjoista. Hannikainen, L. (toim.) Teoksessa Ihmisoikeudet: sata kansainvälistä asiakirjaa. Helsinki.

Shier, H. 2001. Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. Children and Society, Volume 15.

Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. WSOYpro. Helsinki.

Toivonen, V. 2017. Lapsen oikeudet ja oikeusturva - Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa. Alma Talent. Helsinki.

Tupola, Kivitie-Kallio, Kallio & Söderholm 2012. Lapsen fyysinen pahoinpitely. Teoksessa lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim. Helsinki

Unicef Suomi. 2011. Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja. Edita Prima Oy. Helsinki.

Viljanen, V. 2011. Perusoikeuksien soveltamisala. Hallberg, P., Karapuu H., Ojanen T., Scheinin, M., Tuori, K. Viljanen, v. Teoksessa Perusoikeudet. WSOYpro. Helsinki.

Vuorenpää, M. 2014. Asianomistajan oikeudet rikosprosessissa. Talentum media Oy. Helsinki.

Välimäki, P. 2008. Holhoustoimen pääpiirteet. WSOYpro. Helsinki.

Virallislähteet

Eduskunta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. Viitattu 17.4.2018.

<https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kv-jarjestot/euroopan-neuvosto/Sivut/Euroopan-ihmisoikeustuomioistuin.aspx>

Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla (63/1999).

Euroopan unionin perusoikeuskirja (2010/C 83/02)

HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 252/2006 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 163/2004 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiasiavaltuutetusta.

HE 82/1995. vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 13/1983 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle Lastensuojelulaiksi.

Holopainen, S. Lapsiasiavaltuutettu. 2015. Lapsen valitusoikeutta koskeva lisäpöytäkirja parantaa lapsen oikeusturvaa. Viitattu 19.4.2018.

<http://blogi.lapsiasia.fi/2015/11/lapsen-valitusoikeutta-koskeva.html>

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 10.12.1948.

Oikeusministeriö 2011:4. Oikeudenkäynti hallintoasioissa. Prosessityöryhmän mietintö. Oikeusministeriö 2011.

Sisäasiainministeriö. 2006. Ohje lapsen kohtaamisesta poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. SM-2006-02026/Ri-2.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2010. ÄLÄ LYÖ LASTA! Kansallinen lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vähentämisen toimintaohjelma 2010-2015. Sosiaali- ja terveysministeriö 2010:7. Helsinki.

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 12. Lapsen oikeus tulla kuulluksi. (CRC/C/GC/12).

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 14. Lapsen oikeus saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (CRC/C/GC/14).

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 59-60/1991).

Muut lähteet

Edilex- toimitus, 2016. Tukisti lasta, löi lapsen pään leipäpussia ja sohvan selkänojaa vasten sekä hieroi tomaattia vasten lapsen kasvoja - isä tuomittiin lapsen kertomuksen perusteella pahoinpitelystä sakkoihin. Viitattu 17.5.2018.

<https://www.edilex.fi/uutiset/49386>

Haaste 2011. Niemi. Poliisin työ lasten parissa on myös huolenpitoa. Viitattu 17.5.2018.

<http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste22011/poliisintyolastenparissaon-myoshuolenpitoa.html>

Helsingin uutiset 2015. Kahdelle tuomio Eerika-oikeudenkäynnissä - yhdeksän syytteet hylättiin. Viitattu 7.5.2018

<https://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/300924-kahdelle-tuomio-eerika-oikeudenkaynnissa-yhdeksan-syytteet-hylattiin>

Hujanen, M. 24.4.2018. Iltasanomat. Lapsiasiainvaltuutetulta järeitä sanoja lapsen vakavasta pahoinpitelysyyttestä: ”Luotto on loppu, lastensuojelu on rikki” Viitattu 26.4.2018.

<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000005653717.html?cs=email>

Iltalehti 2013. Pikkutyön kuolema käräjillä. ”Suomen rikoshistorian iljettävin tapaus”

Viitattu 7.5.2018. http://www.iltalehti.fi/uutiset/2013030416744466_uu.shtml

Oikeusministeriö. 2014. Oikeusapu. Viitattu 24.4.2018

<https://oikeus.fi/fi/index/esitteet/oikeusapu.html>

Paunonen, R. 20.11.2017. Iltalehti. Paunonen 2017. Yli 1000 nimen kannanotto huutaa huolta lastensuojelun surkeasta tilasta - ”Meillä on hirveä hätä”. Viitattu 26.4.2018.

http://www.iltalehti.fi/kotimaa/201711192200540775_u0.shtml

STT. 4.4.2018. Yle uutiset. Poliisi sai valmiiksi Porvoon pikkutyön murhatutkinnan - viranomaisia ei epäillä laiminlyönneistä. Viitattu 26.4.2018.

<https://yle.fi/uutiset/3-10143870>

Suomen YK-liitto. Ihmisoikeudet. Viitattu 17.4.2018.

<http://www.ykliitto.fi/yk70v/yk/ihmisoikeudet>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2018. Lapsen kaltoin kohtelu. Viitattu 24.4.2018.

https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ehkaisytyo/lahisuhde/lapsen

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Lastensuojeluilmoitus ja sen tekeminen.

Viitattu 26.4.2018.

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluilmoitus>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Lastensuojelun toimijoiden tehtävät, kelpoisuus, tehtävärakenne, mitoitukset ja täydennyskoulutus. Viitattu 26.4.2018.

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/hallinto/lastensuojelun-sosiaalityontekijan-kelpoisuus-ja-tehtavat>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017. Työn tueksi. Lapsen tukeminen. Viitattu 17.5.2017.

https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ekaisytyo/puuttuminen/lapsen

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2016. Lastensuojelun käsikirja- rikosprosessi.

Viitattu 24.4.2018.

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvaisikaytto/rikosprosessi>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2016. Lastensuojelun tarpeen selvittäminen. Viitattu 26.4.2018.

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelutarpeen-selvitys>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015. Pahoinpitely ja seksuaalinen hyväksikäyttö.

Viitattu 7.5.2018.

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvaisikaytto>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014. Työn tueksi. Kysy ja kuuntele. Viitattu 17.5.2018.

https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ekaisytyo/puuttuminen/kysy

Tilastokeskus 2015. Perhe- ja lähisuhdeväkivallasta noin neljännes kohdistuu lapsiin.

Viitattu 7.5.2018.

https://tilastokeskus.fi/til/rpk/2014/15/rpk_2014_15_2015-05-28_tie_001_fi.html

Tilastokeskus 2017. Rikos- ja pakkokeinotilasto. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta, rikoksena ilmoitettu 2016. Viitattu 7.5.2018.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_oik_rpk/stat-fin_rpk_pxt_004.px/table/tableViewLayout2/?rxid=16a5a0e3-dbc8-49d6-8903-e7f3ed3023a4

Kuviot

Kuvio 1 Roger Hartin tikapuumalli lapsen osallisuudesta. 18

Kuvio 2 Perhe- ja lähisuhdeväkivalta, rikoksena ilmoitettu muuttujina vuosi, rikos, uhrin ja epäillyn suhde ja uhrin ikä. 44

Taulukot

Taulukko 1 Shierin malli lasten osallisuuden ilmentymätasoista. 20

Liitteet

Liite 1 Toimintaohje juristeille asiakastapaamisesta väkivaltaa kohdanneen lapsen kanssa

- 1. Istu lapsen kanssa samalla tasolla. Pyri välttämään pelottavia, uhkaavia asentoja tai äänensävyä.**
  - Lapselle tulee näin turvallisempi ja luottamusta herättävämpi ympäristö.
- 2. Ota kontakti lapseen ja kerro mitä teet työksesi.**
  - Taustakysymyksinä voi toimia esimerkiksi kysymykset yleisvoinnista; mitä teet päivisin, ketä perheeseesi kuuluu, pelkäätkö jotakin?
  - Kerro lapselle hänen ikää ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla mitä ammattisi tarkoittaa.
- 3. Ota väkivalta puheeksi, kerro miksi kysyt asiasta.**
  - Älä tuomitse väkivallan tekijää, lapsi on hyvin lojaali vanhempia kohtaan ja peilaa itseään heihin, joten vanhemman loukkaaminen vahingoittaa myös lapsen omanarvontuntoa.
  - Kerro lapselle hänen ikää ja kehitystasoa vastaavalla tavalla minkä vuoksi sinun tulee kysyä väkivallasta.
- 4. Kerro lapselle miksi kokemuksista tulee kertoa.**
  - Lapsi ei välttämättä itse ymmärrä, että ulkopuolinen henkilö voi auttaa häntä sekä hänen perhettään tilanteessa.
- 5. Älä lupaa ettetkö voisi kertoa mitään asioita kellekään.**
  - Kerro lapselle, että keskustellut asiat ovat luottamuksellisia, mutta voit joutua mahdollisesti toiselle viranomaiselle kertomaan jotakin asioita lapsen edun vuoksi. Lapselle tämä on paljon parempi vaihtoehto, kuin kokea, että taas yksi aikuinen on pettänyt hänen luottamuksen.
- 6. Kerro lapselle, että on rohkea teko kertoa perheväkivallasta.**
  - Avustajan tehtävä on ottaa väkivalta puheeksi ja näin antaa myös lapselle mahdollisuus kertoa kokemuksistaan. Lapsi harvoin suoraan itse osaa, uskaltaa tai haluaa ottaa kokemuksiaan väkivallasta puheeksi.
- 7. Ota kantaa. Kerro lapselle, että väkivalta ei ole missään tilanteessa oikein.**
  - Väkivallan väärä ei ole itsestäänselvyys kaikille lapsille. Tuo ilmi, että ei ole syytä joka oikeuttaisi väkivaltaan.
- 8. Nimeä väkivalta.**
  - Lapsi vaistoa jos häneltä koitetaan peitellä asioita. Kerro lapselle hänen iän ja kehitystason mukaisesti mitä tapahtunut väkivalta ja rikos tarkoittavat.
  - Lapselle kokemusten nimeäminen voi edesauttaa lapsen prosessointia asiasta.
- 9. Kerro mitä tiedoilla tehdään.**
  - Lapsi voi olla epätietoinen tulevaisuudesta. Kerro mihin lapsen antamia tietoja tullaan käyttämään.
  - Totuutta ei tarvitse muunnella. Kerro lapsen kehitystasoa vastaavasti ja hänen ymmärtämillään sanoilla mitä rikosprosessi tarkoittaa.
  - Lapselle turvallisuuden tunnetta luo tieto tulevasta.
- 10. Merkitse omat kysymyksesi ja lapsen kertomus mahdollisimman täsmällisesti asiakastietojärjestelmään.**
  - Tämä edesauttaa omaa työskentelyäsi ja mahdollista viranomaisyhteistyötä.

Liite 2 Haastattelukysymykset julkisille oikeusavustajille

Haastattelu julkisille oikeusavustajille opinnäytetyötä varten

Perheväkivallan kohteeksi joutuneen lapsen kanssa työskentely - toimintamalli
lasta avustaville

Haastattelukysymykset:

1. Oletko urasi aikana edustanut lasta asianomistajana perheväkivaltarikoksessa?
2. Koetko omien työtapojen/menetelmien poikkeavan, kun edustettavana on lapsi väkivaltarikoksessa ja vastapuolena lapsen huoltaja. Kerro lyhyesti miksi kyllä/ei, ja jos poikkeavat niin kuinka?
3. Mitä asioita mielestäsi ei oteta tarpeeksi huomioon lapsen edustustilanteissa?
4. Tuleeko sinulla muuta mieleen työskentelystä perheväkivaltaa kohdanneen lapsen kanssa?